

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

FRÅNVARANDE FÄDER OCH DERAS DÖTTRAR

En kvalitativ studie om fäders betydelse för döttrar under deras uppväxt

Socionomprogrammet

C- uppsats termin 7

SOM 350 Vårterminen 2007

Författare: Anita Capretti och Kristina Chodor

Handledare: Jörgen Lundälv

Frånvarande fäder och deras döttrar

En kvalitativ studie om fäders betydelse för döttrar under deras uppväxt

Av

Anita Capretti och Kristina Chodor

Institutionen för socialt arbete

Göteborgs Universitet

C- uppsats

Vårterminen -07

Abstrakt

Studiens syfte var att lyfta fram vilken betydelse en frånvarande fader har under döttrars uppväxt när det gäller identitetsskapande, förmåga till relationer samt föreställning om manlighet och faderskap. För att nå syftet och besvara frågeställningarna har en kvalitativ forskningsmetod använts, som bestod av intervjuer med åtta vuxna kvinnor. Studien har dels en fenomenologisk ansats, det vill säga beskrivande utifrån individens livsvärld, samt en tolkande ansats vid analysen. Resultatet från intervjuerna har analyserats utifrån objektrelations teori samt ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Studien visar att alla kvinnor har upplevt en saknad efter sin pappa under uppväxten. Det är flera olika faktorer som spelar in för hur kvinnorna har påverkats av att växa upp utan en närvarande pappa. I resultatet framkom det att de kvinnor som har reflekterat över pappans frånvaro samt haft möjlighet att prata med pappan om sina upplevelser ger ett intryck av styrka och stabilitet. De beskriver inte någon bitterhet eller agg gentemot pappan. Vidare visar studien att kvinnorna har tagit till sig flera olika föreställningar om manlighet och faderskap som löper parallellt sida vid sida. I framtida forskningsfrågor kunde även mammor och pappor inkluderas i undersökningen, för att på så sätt ta del av deras perspektiv i ämnet frånvarande fäder.

Nyckelord: Identitet, manlighet, faderskap, frånvarande fäder, social konstruktion, objektrelationsteorin

Förord

Vi vill främst tacka de åtta kvinnor som tog sig tid för att delta i undersökningen. Utan er hade uppsatsen inte kunnat genomföras. Vi är så tacksamma för att ni delade med er av era erfarenheter av att växa upp utan en närvarande pappa. Genom era livsberättelser har vi fått en ökad kunskap och förståelse, samt ett rikt material att arbeta med. Vi vill också tacka vår handledare Jörgen Lundälv, för stort engagemang i vår skrivarprocess, samt konstruktiv kritik som utmanade oss i vår tankeverksamhet. Tack för din uppmuntran!
Tack även till våra familjer för stöd och uppmuntran.

Kristina Chodor och Anita Capretti

Göteborg Maj 2007

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	6
1.1. Syfte och frågeställningar.....	7
1.2. Avgränsningar	8
1.3. Ordförklaringar.....	8
2. BAKGRUND	9
2.1. Barnrätt och föräldrarätt	9
2.2. Historien om manlighet och faderskap.....	9
2.3. Dagens familj och papparoll	11
2.4. Barnets identitetsskapande	11
2.5. Skilsmässa och separation	12
3. TIDIGARE FORSKNING	13
3.1 Kritisk reflektion och jämförelse.....	14
4. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH CENTRALA BEGREPP	15
4.1. Vägen till en vetenskaplig grundstruktur	15
4.2. Objektrelationsteorin	16
4.3. Socialkonstruktivistiskt perspektiv	17
4.4. Centrala begrepp	18
5. METOD.....	20
5.1. Val av ansats.....	20
5.2. Val av metod	20
5.3. Urval.....	20
5.4. Datainsamling.....	20
5.5. Intervjusituationen.....	21
5.6. Bearbetning och analysförfarande.....	21
5.7. Reliabilitet och validitet	22
5.8. Etiska överväganden	22
5.9. Vetenskapsfilosofisk position	23

5.10. Disposition av resultat- och analyskapitel.....	24
6. RESULTAT OCH ANALYS.....	25
6.1. Tema 1. Identitet	25
6.2 Tema 2. Relationer	28
6.3. Tema 3. Manlighet och faderskap	31
7. DISKUSSION	35
7.1. Identitet.....	35
7.2 Relationer	36
7.3. Manlighet och faderskap	37
7.4. Avslutande reflektioner	38
7.5. Vetenskapsteoretisk diskussion.....	39
7.6. Vidare forskning.....	39
REFERENSER.....	41
BILAGOR	
Bilaga 1. Informationsbrev	
Bilaga 2. Intervjuguide	

1. INLEDNING

Den här uppsatsen handlar om frånvarande fäder och deras döttrar, och hur döttrarna som vuxna kvinnor påverkats av en uppväxt utan en närvarande pappa. Under senare åren har det inom socialt arbete uppmärksammats faderns betydelse som förälder, och att han utgör en resurs i föräldraskapet (Hyvönen, 1993). Som en konsekvens av den ständigt pågående jämställdhetsdebatten i Sverige ser föräldrarollen annorlunda ut i dag jämförelsevis med för ett par decennier sedan. De debatter som förts i samhället har resulterat i att lagar har stiftats som gjort det möjligt för fäder till att delta mer aktivt i föräldraskapet. Den svenska föräldraförsäkringen har haft en stor betydelse för kontakten mellan far och barn. Trots all jämställdhetsdebatt i Sverige är det vanligast att barn vid en separation bor tillsammans med mamman. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) var 47 000 barn med om att föräldrarna separerade under år 2005, det utgör 3 procent av samtliga barn i Sverige. Drygt en halv miljon barn bor skilda från en av sina föräldrar, endast 17 procent av dem bor med sin pappa.

Enligt Barnkonventionen är det barnets bästa som ska styra i alla frågor som rör barnet. I Sverige har detta en styrande och normgivande funktion i Föräldrabalken (UD, 2006). När en familj splittras ska barnen ha rätt till båda sina föräldrar. Den bakomliggande tanken är att båda föräldrarna är viktiga under barnets uppväxt. Båda föräldrarna kan hjälpa barnet och ge det redskap för att kunna hantera samhällets olika arenor (Socialstyrelsen, 2004). Samspelet mellan föräldrarna visar också barnet hur det är att leva i relation som man och kvinna, hur man hanterar livets alla olika skeenden så som glädje och sorg. Barnets identitet blir till i ett ständigt samspel mellan barnet och föräldrarna (Ibid). Enligt Hyvönen (1993) blir barnen bärare av drag från föräldrarna i form av primära identifikationsobjekt. Barnet kan på ett medvetet plan förhålla sig till bilden av föräldern antingen som en förebild, någon att ta efter eller som en motbild, någon att ta avstånd ifrån. Barn som har tillgång till båda sina föräldrar får både det manliga och det kvinnliga med sig i livet, de blir också generellt mer positiva till vuxna (Socialstyrelsen, 1991).

Under senare år talar man om föräldraskap istället för moderskap och faderskap och det har skett en stor förändring i föräldrakonstellationen. Kärnfamiljen är fortfarande starkt förankrad men det sker en uppluckring av kärnfamiljen. Nya familjebildningar löper parallellt med den förändrade synen på manlighet. De nya familjekonstellationerna innebär inte att kärnfamiljens betydelse minskar, den ändrar bara form (Johansson, 2002).

För inte så längesedan var föräldrarollerna strikt uppdelade, faderns ansvar var att försörja familjen medan mamman var hemmafru och hade ansvar för hem och barn (Hyvönen, 1993). Den rådande normen för faderskap var som försörjare och mannen var den som hade auktoritet. Det rådde ingen tvekan om vem som bestämde i familjen, en man förväntades vara på detta sätt, det förknippades med manlighet. Synen på manlighet är inte en gång för given utan den konstrueras i den samhälleliga kontexten (Johansson, 2003). Konstruktionen av manlighet och faderskap blir annorlunda i takt med att samhället förändras (Bjerrum Nielsen och Rudberg, 1991). Med tanke på de rådande föreställningarna om manlighet och faderskap som var förr så var det givet att modern fick vårdnaden om barnen vid separation. Fadern var ofta den som lämnade hemmet och miste därmed den dagliga kontakten med barnen. Konsekvensen för en del barn blev att de förlorade kontakten med sin pappa. Det är ingen riskfaktor i sig att växa upp med en förälder, men det påverkar ändå barnet på ett eller annat sätt. När pappan försvinner förlorar pojkar en manlig förebild som är positiv för deras identitetsskapande (Socialstyrelsen, 1991). Forskningen har på senare år börjat intressera sig för hur viktig fadersrollen är för söner, men det har inte uppmärksammats hur viktig

fadersrollen är för flickan. Enligt Socialstyrelsen kan flickorna få problem av diffus karaktär som kan visa sig i svårigheter med att sätta gränser. När föräldrarna skiljer sig kan det leda till komplikationer för flickan, om hon förlorar kontakten med pappan. För sin utveckling behöver hon bli bekräftad av honom och själv få en möjlighet att ge honom sin kärlek. Genom deras samspel utvecklas hon till kvinna. Om föräldrarna inte kan samarbeta kan det leda till en svår lojalitetskonflikt för barnet. Väljer flickan att visa sin solidaritet och kärlek till pappan kan det resultera i att hon inte får kärlek från mamman. Flickan behöver kärlek från båda sina föräldrar för sin utveckling (Öberg och Öberg, 1992).

Under senare tid har det inom media aktualiserats den frånvarande faders betydelse för döttrar. I en artikelserie av Tobias Brandell (2004), diskuterades hur kvinnor påverkats av att växa upp utan en närvarande pappa. I artiklarna framkom kvinnornas erfarenheter och upplevelser kring fenomenet. Artiklarna väckte gehör och hundratals läsare hörde av sig efter artikelserien. Många kvinnor och pappor ville dela med sig av sina erfarenheter i ämnet. Även i Metro (2007) har det förekommit liknande artiklar. Hillevi Wahl tog upp ämnet: frånvarande faders påverkan på barnet. I Nyheterna i TV4 (2007) beskrevs det att många barn i Sverige förlorar kontakten med sina fäder på grund av vårdnadstvister. Det framkom att den nybildade föreningen "Pappa- Barn", organiserade den första Pappakongressen i landet, under sista helgen i april. Föreningens syfte är att stödja pappor vid vårdnadstvister, i deras kamp att få finnas till för sina barn. Det finns även en Global Internetsajt, som heter "Lost daughters United" där kvinnor kan möta andra kvinnor som varit med om en uppväxt utan en närvarande pappa. Vi ser tydligt att det finns ett behov för kvinnor att berätta sin historia. Därför vill vi fokusera undersökningen på frånvarande fäder och deras döttrar.

1.1. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att bidra till ökad kunskap om faders betydelse för kvinnor under deras uppväxt. Syftet med undersökningen är att beskriva och undersöka hur kvinnor påverkats och utvecklats av att växa upp utan en närvarande pappa. Vår avsikt är att fokusera på ett hitintills outforskat område.

Utifrån studiens syfte har följande tre preciserade frågeställningar formulerats:

1. På vilket sätt har, enligt kvinnorna, en frånvarande pappa påverkat deras identitetsskapande?
2. Hur beskriver kvinnorna sina relationer till män, med tanke på deras uppväxt utan en närvarande pappa?
3. Hur kan kvinnornas föreställningar om manlighet och faderskap beskrivas, utifrån deras egna erfarenheter?

1.2. Avgränsningar

Vi har valt att undersöka hur kvinnor har påverkats av att växa upp utan en närvarande pappa. Vår målgrupp för undersökningen är kvinnor över 20 år, på grund av att vi vill ta del av vuxna kvinnors upplevelse av att växa upp utan en närvarande pappa. Vi är intresserade av hur kvinnorna har påverkats i vuxen ålder och hur de idag lever sina liv.

Vi vänder oss till de kvinnor som har haft en far som ej varit fysiskt närvarande på grund av en separation, de kvinnor som har tappat den vardagliga kontakten med sin pappa. Kontakten med pappan kan ha varit bristfällig, eller upphört helt. En far kan vara fysiskt närvarande men inte känslomässigt närvarande, på grund av olika orsaker. Denna grupp ligger dock utanför vårt område och kommer därför inte att behandlas i denna uppsats. Vi kommer inte heller att behandla dem som vuxit upp utan en pappa, på grund av att han har avlidit.

1.3. Ordförklaringar

I detta avsnitt ges nödvändiga ordförklaringar till de ord som används i uppsatsen, för att tydliggöra för läsaren dess betydelser.

Frånvarande och närvarande fäder:

Som utgångspunkt används Socialstyrelsens (1991) definition av frånvarande fäder och enligt den definitionen ska närvarande avse den intakta familjen, men även den separerade familjen där kontakten med barnen är tät. Med frånvarande avses separation där kontakten med fadern är bristfällig eller har upphört helt.

Separation:

Med separation avses isär-flyttning mellan de biologiska föräldrarna. Det kan röra sig om en separation mellan sambo såväl som äktenskap (SCB, 2006).

Pappor/Fäder:

I uppsatsen används både pappor och fäder i texten. Vi lägger ingen skillnad i orden utan de används där de lämpar sig bäst i sammanhanget.

Livsberättelser

Men livsberättelser avses individens personliga skildring av det egna livet, i förmågan att minnas och koppla ihop dessa minnen till en berättelse. Skapandet av en livsberättelse ses som ett individuellt projekt (Kåks, 2003).

2. BAKGRUND

De kvinnor vi har intervjuat tillhör olika åldersgrupper, vilket innebär att de är födda från 1950- talet fram till 1980- talet. Denna bredd gör det intressant att diskutera hur föräldrarollen och synen på manligheten har sett ut över tid. Vi inleder med att beskriva hur lagstiftningen har påverkat barnen och deras föräldrar. Lagstiftningen har bidragit till att öka barnets kontakt med pappan i familjelivet men också vid en separation.

2.1. Barnrätt och föräldrarätt

Barnkonventionen som antogs år 1989 av FN:s generalförsamling har varit betydelsefull i frågor som rör barn. En viktig princip i konventionen är artikel 3 som handlar om barnets bästa:

”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet” (art. 3.1.)

Sverige undertecknade konventionen och ratificerade den år 1990, vilket innebär att regeringen måste redovisa vad som gjorts för att genomföra den. Regeringen kan, moraliskt sett, ställas till svars om de inte efterlever konventionen (UD, 2006).

Målet är att man sätter barnet i främsta rummet och försöker se med barnets ögon för att på så sätt förstå vad förändringar och beslut kan få för betydelse barnet (Schiratzki, 2002).

Principen om barnets bästa är av grundläggande betydelse vid utformningen av de åtgärder som rör barn. Det regleras bland annat i Föräldrabalkens regler om vårdnad och i Socialtjänstlagen (UD, 2006).

På nationell nivå är Föräldrabalken den mest centrala, när det gäller barnrätt. Den infördes år 1950 och har sedan dess genomgått flera förändringar. På 1970-talet var det barnets intresse i relation till föräldrarna som präglade utvecklingen och fädernas möjligheter till att få vårdnaden om sina barn stärktes. På 1980-talet underlättades det, för ogifta par, att få gemensam vårdnad. Under 1990-talet fick föräldrar möjlighet att, vid separation eller skilsmässa, genomgå samarbetsamtal för att försöka nå enighet om vårdnad och umgänge. Målet var att nå samförståndslösningar och göra det möjligt för föräldrar att komma överens och att öka användningen av gemensam vårdnad, om inte omständigheterna talar för annat. Vid en bedömning av vad som är bäst för barnet, ska särskild vikt läggas vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (Prop. 2005/06:99 sid.34 f.).

2.2. Historien om manlighet och faderskap

Under efterkrigstiden var det vanligast att pappan var den som arbetade och försörjde familjen, på den tiden var det fortfarande fint att vara hemmafru och ta hand om barnen och hemmet. Arbetsfördelningen var könsmässig vilket uppmuntrades bl.a. från politiker, pedagoger och forskare. Paradorden från denna tid till modern löd: välj barnen, 1950- talet sågs som familjens guldålder (Bjerrum Nielsen och Rudberg 1991). Traditionellt sett har mannen alltid varit den som skulle vara stark och skydda sin familj och kvinnan skulle vara den omvårdande. Enligt Bjerrum Nielsen och Rudberg förknippas manligt och kvinnligt med olika egenskaper.

Tidigt i historien var fadern den viktigaste föräldern och modern var hans hjälprea vars viktigaste uppgift var att föda honom barn. Barnen sågs alltså som mannens ägodel. Denna

bild förändrades och modern blev den viktigaste för barnets omvårdnad (Sandqvist, 1993). Frågan är var bilderna av vad som är manligt och kvinnligt har sitt ursprung? Orden i sig betyder inget annat än vad som är utmärkande för män respektive kvinnor (Ibid).

Bilderna om manligt och kvinnligt har bland annat vuxit fram ur myter och folksagor. Där framställs mannen som aktiv, potent och rättrådig, han vinner alltid den vackra kvinnan. Kvinnan framställs ofta som den goda modern och livmodern som bär fram barnet, maten och godheten. Hon väntar passivt på befriaren, det vill säga mannen (Bäck-Wiklund och Bergsten, 1997). Dessa föreställningar har stått som norm för utvecklandet av kvinnliga och manliga egenskaper, och de lever kvar inom oss i olika omfattningar.

Olika fadersbilder har avlöst varandra genom tiden, bilden av fadern som dominant och auktoritär har länge dominerat. Denna patriark har också uppvisat goda sidor och stått för trygghet, han har också varit den som har stått för ordning och struktur. Fadern sågs inte som någon som man relaterade till och lärde känna, utan han sågs som en del av omgivningen. Hans funktion var att upprätthålla normer, värden och struktur (Johansson et al, 2003). Vi kan se liknande resonemang kring fadersbilden hos Hyvönen (1993) som beskriver fadern som god och ond. Den gode fadern stod för trygghet och beskydd och den onde tillförde spänning i barnets liv, men till priset av absolut lydnad. Här träder bilden av den traditionella fadern fram som förknippades med manlighet. Burgess (1997) menar att den syn man hade på maskulinitet och det som förväntades av männen, försvårade för männen att delta i det vardagliga familjelivet. Det betyder inte att faderskapet i sig ligger utanför maskulinitetens område, snarare tvärtom. Vid separation eller skilsmässa var det därför naturligt att modern var den som tog hand om barnen och faderns var den som förlorade kontakten med barnen.

I takt med att samhället förändrades, förändrades också synen på manlighet och faderskap. Under 1960-talet startade en intensiv könsrolldebatt i Sverige med målet jämställdhet mellan könen. Kvinnan skulle ut på arbetsmarknaden och daghem byggdes (Sandqvist, 1993). På 1970-talet började mannens föräldraroll lyftas fram, speciellt när det gäller omvårdnaden om barnen. Som ett led i detta ersattes moderskapersättningen av föräldraförsäkringen 1974, vilket innebar att båda föräldrarna fick rätt till ersättning för föräldraledighet (Bäck-Wiklund och Bergsten, 1997). Det var inte längre självklart att modern skulle få vårdnaden vid skilsmässa eller separation, även fadern sågs som känslomässigt betydelsefull för barnen (Sandqvist, 1993). Under denna tid myntades begreppet "velour pappan". Dessa strömningar från samhällets sida förändrade inte så mycket vad det gäller uppdelningen i hemmet och de traditionella faders- och modersrollerna. Enligt Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991) fortsatte kvinnan att vara den viktigaste omsorgspersonen och den som ansvarade för hemmet samtidigt som hon yrkesarbetade. Fadern var alltså den som ansvarade för försörjningen, hans deltagande i familjelivet ökade inte i genomsnitt. Under denna period ökade skilsmässorna drastiskt, till så många som 25 000 per år i mitten av 1970-talet. Det kan jämföras med skilsmässostatistik under 1950-talet då det rörde sig om ca 9 000 skilsmässor per år. Vid skilsmässa/separation var det till övervägande del mödrarna som fick vårdnaden om barnen och hade de hos sig, pappan blev besöksförälder. De hade som fäder inga juridiska rättigheter, deras uppgift var att betala underhåll (Öberg och Öberg, 2002).

I den litteratur som behandlar 1980- och 1990-talet, beskrivs det att fadern började ställa mer krav till kontakt med sina barn efter skilsmässa/separation. Det kan ses som ett resultat av lagstiftningen, vilken uttryckligen gav pappan mer tillträde till barnen. Från politikerhåll försökte man skapa förutsättningar att utöva föräldraskap. Muskelknippet Hoa-Hoa Dahlgren med en liten bebis i sin famn, gick i bräschen och propagerade för pappaledighet på stora

affischer. På det sätt ville man framställa pappan som omvårdande för barnen. Under denna tid bildades organisationer för män, bland annat Föreningarna Söndagsförälder samt Manscentrum. Där kan män stötta varandra och bland annat diskutera frågor som rör vårdnadstvister om barnen (Socialstyrelsen, 1991).

2.3. Dagens familj och papparoll

Den traditionella könsrollsideologin lever fortfarande, till en viss del, kvar inom oss. Ett av dagens ideal är att vara en bra pappa med känslomässig närhet till barnen samtidigt som han förväntas vara en riktig karl, med betydelse utanför familjens arenor. Situationen kan skapa konflikt för mannen i det moderna samhället (Sandqvist, 1993). Det är en konflikt mellan den traditionella bilden och den moderna bilden av faderskap. I Sverige förväntas kvinnan och mannen vara jämlika och dela på ansvar för försörjning, hem och familj. Trots det kan man fortfarande se att könsrollssystemet upprätthålls informellt. Enligt Burgess (1997) konstrueras normerna för vad som är manligt och kvinnligt i dagens samhälle mer dolt än förr. Det är fortfarande så att unga kvinnor uppmuntras mot moderskap och unga män förväntas gå ut och erövra världen. Det manliga i vår kultur hör inte ihop med närhet till små barn. Riktiga män kan mer ses i objektens värld än bland familjen. Männerna är fortfarande den som verkar ute på samhällets olika arenor, de är männen som innehar hög status i dagens samhälle. De förväntas ta initiativ, fatta beslut utifrån rationalitet i motsats till känslor. En man ska ha kontroll inte bara över sina egna känslor, utan också ha kontroll på situationen (Ibid).

I det moderna samhället lever det traditionella och det nya sida vid sida. Det traditionella lever kvar i oss men samtidigt pågår det förändringar i familjekonstellationer och fadersrollen. Johansson (2002) beskriver förändringen i familjens inre struktur som ger möjligheter till nya könsroller och ger utrymme att laborera med de tidigare fasta könsidentiteterna. Enligt Sinkkonen (1998) har den traditionella fadersrollen angripits i syfte att nå jämställdhet. I dagens tvåförsörjarsamhälle finns det inte mycket kvar som fadern ansvarar för. Idealet med en far som är så lik en mor som möjligt har förts fram. Författaren menar att man inte uppnår jämställdheten på detta sätt. Pappans uppgift är inte att konkurrera med mamman utan de behövs båda två i form av man och kvinna. De är båda betydelsefulla för barnet i fråga om skapandet av identitet och personlighet. Faderskapet idag har delats upp i en biologisk och en social del, där det sociala faderskapet kan utövas av någon annan än den biologiska fadern. Den biologiske fadern är dock en länk till tidigare generationer och vi har alla behov av att ta del av vår historia (Ibid).

2.4. Barnets identitetsskapande

Vi har nu beskrivit utvecklingen av manlighet och faderskap genom historien och gett en bild av förutsättningarna för fäder att utöva faderskap. Fortsättningsvis diskuteras betydelsen av föräldrarnas samspel för skapandet av barnets identitet. Uppsatsen fokuserar främst på faderns roll för döttrarnas uppväxt eftersom det ligger inom studiens område.

Barnet som föds är helt beroende av sina föräldrar. Enligt Hyvönen (1993) blir barnen bärare av drag från föräldrarna i form av primära identifikationsobjekt. Barnet kan på ett medvetet plan förhålla sig till bilden av föräldern antingen som en förebild, någon att ta efter eller som en motbild, någon att ta avstånd ifrån.

I den äldre litteraturen framställs modern som den viktigaste personen under barnets första år. Freud ansåg att barnet inte kunde tillgodogöra sig andra relationer än den till mamman, en god relation till mamman ökade barnets förutsättningar för bra relationer senare i livet. Pappan däremot hade ingen påverkan för barnets kommande relationer (Hwang, 1985). Freuds teorier är ett resultat av det samhälle han levde i där faders- och modersrollerna var traditionella. När fadern var betydelsefull var det enligt Freud, endast för sonens utveckling. Flera äldre teoretiker har samma tankar, som Freud, om mammans betydelse för det lilla barnet. Winnicott och Mahler ansåg att pappans roll var att stötta mamman i moderskapet (Ibid). De teorier som formulerades under denna tid var en produkt av den samhällsliga kontexten som rådde då.

I modern litteratur kan man se att även mannen framställs som betydelsefull för det lilla barnet. Cullberg (2005) menar att det inte finns några hinder alls för fadern att skapa relationer med det lilla barnet. Närvarande fäder har en väldigt god förmåga att uppfatta och tolka barnets signaler, samt att tillfredsställa barnets behov. Tidigare ansåg man att fadern var mest betydelsefull för sonen men Cullberg menar att fadern i kraft av att han är av ett annat kön är betydelsefull även för dottern. Enligt författaren kan fadern bekräfta barnets kön eller vara en som barnet kan efterlikna. Även Sinkkonen (1998) lyfter fram pappans betydelse för barnet och menar att barnet inte medvetet skiljer på föräldrarnas kön, men barnet känner att de är annorlunda. Pappan är större och bredare, han leker gärna med barnet som villigt är med på pappas lek. Pappan är flickans första förälskelse och genom honom lär hon känna det motsatta könet. Samspelet mellan dem hjälper henne att utveckla sitt eget kön, denna process pågår under hela uppväxten.

2.5. Skilsmässa och separation

De flesta barn, 72 procent, lever med båda sina biologiska föräldrar, men ju äldre barnet blir desto vanligare är det att föräldrarna separerar. Separationsrisken är dubbelt så hög i samboförhållanden jämfört med dem som lever i äktenskap. Samma situation gäller för ombildade familjer. Under år 2005 upplevde 47 000 barn under 18 år, en separation, det utgör 3 procent av samtliga barn i Sverige. Drygt en halv miljon barn bor skilda från en av sina föräldrar, av dem bor 17 procent med pappan (SCB, 2006).

Vid en skilsmässa eller separation påverkas barnet på olika sätt, mycket beror på hur situationen var innan separationen och hur den utvecklas efter. Barnets ålder spelar också in, små barn är ängsligare för att bli övergivna än äldre barn. Små barn kan också tro att de är skuld till skilsmässan. De barn som påverkas mest är de barn till föräldrar som fortsätter att bråka efter separationen. Om barn tvingas att ta parti för den ene föräldern leder det ofta till problem då barnet inte kan bevara en föreställning om en god förälder och samtidigt vända ryggen till den. Identiteten som till stor del består av faders- och modersbilder blir till kaos för barnet (Sinkkonen, 1998). Skilsmässa och separation behöver inte vara skadlig, om barnet får behålla en bra kontakt och relation med båda föräldrarna är förutsättningarna goda. Om pappan vid en separation förlorar den dagliga kontakten är det lätt att skuldbelägga honom, men det är inte så enkelt. Det är många faktorer som samverkar för den fortsatta kontakten mellan far och barn. En del pappor upplever separationen från barnen så smärtsam, att de håller sig borta. Och en del försvinner på grund av missbruk eller oförmåga till att vara bunden vid barn och familj. Ibland kan nya partner försvåra kontakten mellan far och barn. Många fäder upplever mamman som ”portvaktare” som inte låter honom träffa barnen (Ibid). Oavsett vad föräldrarna tycker och tänker om varandra kan de ändå utgöra goda föräldrar för

barnen. Det är upp till föräldrarna att skilja på äktenskap och föräldraskap. Man kan aldrig skilja sig från sina barn, de har man alltid kvar (Öberg och Öberg, 1992).

3. TIDIGARE FORSKNING

När vi sökte efter tidigare forskning fann vi att man inom socialt arbete har koncentrerat sig på betydelsen av faderns frånvaro, när det gäller sönerna. Det var svårare att finna forskning som behandlar ämnet frånvarande fäder och deras döttrar. Vi har funnit intressanta studier och litteratur som tar upp fädernas betydelse för barnen, både för flickor och pojkar. Det är främst tre studier som har relevans för vår uppsats.

I en studie av Alan L. Wineburghs (2000), beskrivs hur barnet påverkas av att växa upp med en frånvarande pappa. Syftet med studien är att beskriva hur man arbetar med barn, i USA, som har sociala problem på grund av frånvarande fäder. Denna amerikanska studie behandlar pappans betydelse för både pojkar och flickor och är därför av intresse för vår uppsats. Författaren pekar på en dramatisk ökning av barn som växer upp utan den vardagliga kontakten med sin pappa. I studien tas det upp att det är många faktorer som inverkar för hur barn påverkas av att den biologiske pappan inte är närvarande, utifrån John Bowlbys anknytningsteori. Bland annat beror det på i vilket utvecklingsstadium barnet befann sig i, orsaken till varför pappan försvann, vilken relation barnet har eller hade med pappan och hur mamman förhåller sig till pappans frånvaro. Det som framgår är att barn, som vuxit upp med en frånvarande pappa, eller har haft en oregelbunden kontakt med pappan, har svårt med att komma underfund med vilken roll och betydelse pappan spelar i deras liv. Barnen lämnas med obesvarade frågor och en känsla av skuld på grund av pappans frånvaro. Det leder, enligt författaren, till att barnet kan bli deprimerad, få dåligt självförtroende och beteendestörningar. För flickornas del kan det leda till att de själva blir ensamstående mammor som vuxna. Författaren beskriver att forskningen under senare år har börjat lyfta fram faderns roll för barnets utveckling, där pappan erbjuder en annan form av interaktion jämfört med mamman. Pappans interaktion med barnet är mer fysisk och pappan kan ses mer som lekkamrat än som omvårdare. Denna interaktion uppmuntrar till självständighet, enligt författaren, och relationen dem emellan kan stå som modell för vänskapsrelationer i framtiden. Flickor kan i samspel med pappan få en positiv uppfattning av sin kvinnlighet, de lär sig att interagera med män genom pappan. Avslutningsvis beskriver författaren hur viktigt det är för barnet att inte lämnas med obesvarade frågor kring faderns frånvaro.

I en annan studie av Brid Featherstone (2004), beskrivs den tid som fäder spenderar med sina barn. Den är skriven utifrån ett engelskt perspektiv, det innebär att de förhållanden som beskrivs är något annorlunda jämfört med de i Sverige. Denna brittiska studie tar upp fäderns betydelse för barnen, samt frånvarande fäder och det gör den intressant för vår uppsats. Det framkommer i studien att det på senare år har visats ett intresse för den närvarande faderns betydelse för barnet. Av vikt är de emotionella band som fadern skapar med barnet. En faktor som inverkar på barn utan närvarande fäder är den dåliga ekonomin som ofta ensamstående mödrar har. Denna faktor samverkar med de känslomässiga och psykiska problem som ett barn kan få när pappan är frånvarande. Kvaliteten på föräldrarnas relation påverkar också barnets utveckling. Författaren beskriver att forskning i USA har visat att de barn som har varit med om konflikter mellan föräldrarna i samband med separation, befinner sig i en riskgrupp. Fattigdom och konflikt mellan föräldrarna är det som författaren lyfter fram som betydelse för hur barnet klarar sig.

I en tredje studie av forskaren Thomas Johansson (2004) ges en översikt av senare års forskning om manlighet och faderskap. Denna kunskapsöversikt som är gjord i Sverige behandlar frågor om frånvarande fäder och hur barnen, främst sönerna, hanterar denna frånvaro. I studien redogörs för förutsättningarna för fäder att utöva faderskap och är därför betydelsefull för vårt arbete.

Johansson beskriver dagens faderskap som mer varierat och att det har skett en differentiering av manligheten. En del män delar föräldraledigheten med sin partner, men samtidigt överlåter en del män omvårdnaden till kvinnorna och satsar på karriären. Det framkommer att män har en önskan att skapa ett faderskap och en manlighet som skiljer sig från tidigare fäder. Det är dock fortfarande mestadels papporna som förlorar kontakten med sina barn efter en skilsmässa eller en separation. För dessa barn innebär det att de efter en separation måste hantera att deras pappa inte kan eller inte vill ha kontakt med dem. Barnen har inte själva valt att hamna i denna situation, de står inför ett faktum.

Att vara med om en skilsmässa eller en separation är ofta en smärtsam upplevelse för alla inblandade. Författaren poängterar att även om den är planerad så är det inte säkert att alla familjemedlemmar är lika förberedda. Situationen kan vara så påfrestande att föräldrarna inte klarar av att rationellt diskutera hur ansvaret för barnen ska fördelas. Det kan leda till att barnen följer med mamman och pappan försvinner. I studien framgår det att fäder som blir pappor på deltid förlorar den vardagliga kontakten med sina barn, och relationen dem emellan kan bli väldigt skör. Relationen präglas av ständiga uppbrott, inget är självklart varken för barnen eller pappan. Det som avgör pappan och barnets relation beror på hur pappan kan hantera sina känslor kring det bristfälliga faderskapet. Johansson beskriver att fäder inte alltid syns i det offentliga. Myndigheter, skola och sjukvård vänder sig ofta till mamman vid frågor som rör barnet. Om relationen mellan mamman och pappan inte fungerar riskerar pappan att bli utan information. Kunskapsöversikten beskriver även att fler och fler fäder engagerar sig i sina barn och blir alltmer synliga i offentliga sammanhang. Det skapar nya förutsättningar för skilda föräldrar att dela på ansvaret för barnen.

3.1 Kritisk reflektion och jämförelse

Utifrån de här texterna kan vi konstatera att faderns betydelse för barnet under dess uppväxt har aktualiserats i forskningssammanhang, särskilt vid en separation. Gemensamt för studierna är att de tar upp hur en skilsmässa eller separation kan påverka barnets utveckling. Studierna tar upp faderns frånvaro ur olika perspektiv. Det som får betydelse för hur barnet klarar sig är hur föräldrarna hanterar separationen. Föreligger det konflikt mellan föräldrarna befinner sig barnet i en utsatt position. Wineburgh och Johansson poängterar vikten av att förbereda barnet för skilsmässan eller separationen, samt att inte lämna barnet med obesvarade frågor. Internationella studier har beskrivit betydelsen av faderns frånvaro ur både flickor och pojkars perspektiv, anmärkningsvärt är att den nationella forskningen vi funnit, främst fokuserar på temat frånvarande fäder och deras söner. Den aspekt vi saknar i tidigare forskning är att frånvarande fäder och deras döttrar inte synliggörs. I de fall forskning behandlat hur flickor har påverkats av att växa upp utan en närvarande pappa, är det barnets situation man undersöker, inte bara flickornas. Det kan jämföras med den forskning som bedrivs angående frånvarande fäder och deras söner, där finns det mycket material att ta del av.

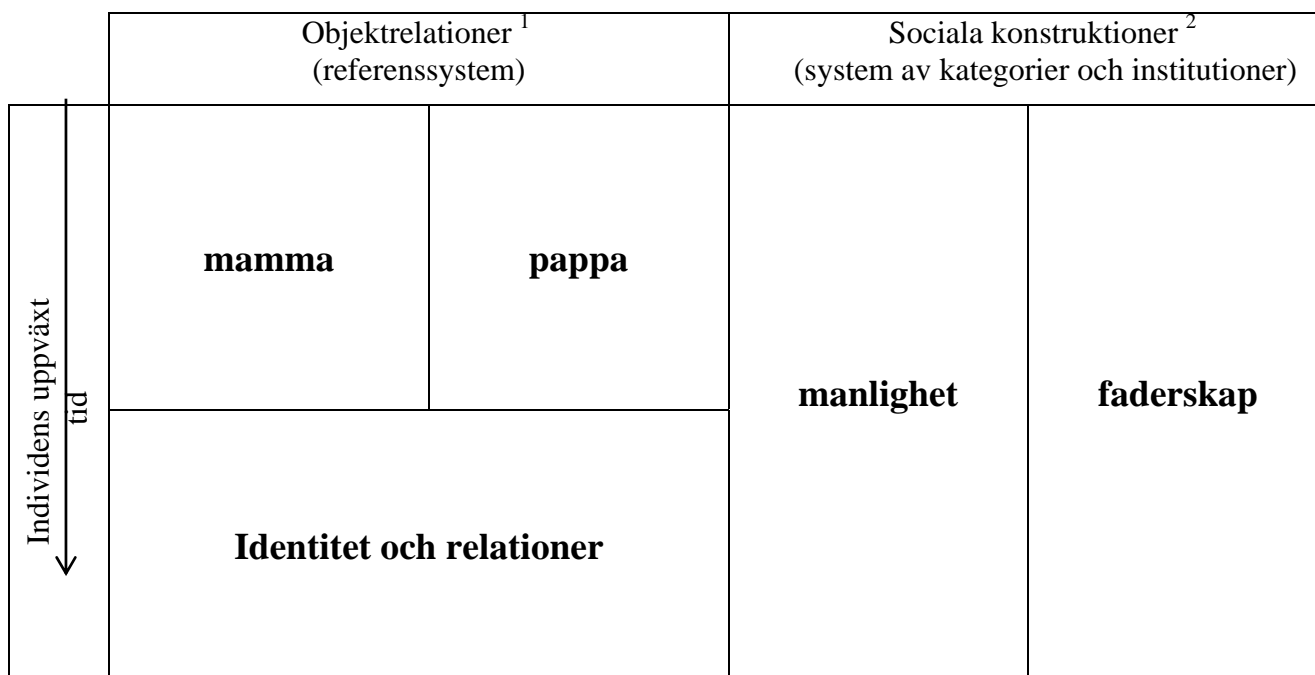
4. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH CENTRALA BEGREPP

I uppsatsen utgår vi från två teoretiska perspektiv. Det första perspektivet är objektrelationsteorin och det andra är ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. På det sättet belyser vi både inre och yttre aspekter av kvinnornas livsberättelser. Objektrelationsteorin kan beskriva kvinnornas inre, det vill säga hur de formats och påverkats av att växa upp med en frånvarande pappa. Med social konstruktion beskriver vi det yttre, det vill säga hur kvinnorna uppfattar konstruktionen av manlighet och faderskap. Dessa perspektiv kommer att ligga till grund för resultatredovisning och analys.

4.1. Vägen till en vetenskaplig grundstruktur

Vi har valt att skapa en vetenskaplig grundstruktur i vårt arbete, enligt figuren nedan. Med hjälp av grundstrukturen vill vi tydliggöra för läsaren hur de teoretiska perspektivens olika delar blir till ett helhetsperspektiv. Detta helhetsperspektiv visar den yttre och inre påverkan på individen under hennes uppväxt.

Figur 1. Tvärvetenskaplig grundstruktur som visar på yttre och inre påverkan ur ett helhetsperspektiv.

¹ Individen föds och utvecklar ett referenssystem med de första objekten, det vill säga mamma och pappa. Där läggs grunder för individens identitetsskapande. I takt med att individen växer internaliseras nya objektrelationer och referenssystemet utvecklas. Det referenssystemet som individen har utvecklat påverkar hennes relationer

² Individen föds in i en viss social kontext där kategorier redan är konstruerade. När individen börjar röra sig på samhällets olika arenor möter hon olika kategorier och institutioner. Beroende på de föreställningar som hon har utvecklat, kan hon acceptera, förkasta eller ställa sig avvaktande till de konstruktioner hon möter i samhället.

4.2. Objektrelationsteorin

Vi anser att objektrelationsteorin kan förklara individens väg till en egen identitet. Det sker i samspel med individens närmaste omgivning och har betydelse för hur hon skapar senare relationer.

Objektrelationsteorin är en utveckling från psykoanalysen. Teorin vill förklara hur utvecklingen av en egen identitet sker. Relationerna mellan barnet och de första objekten är av stor vikt för denna utveckling. Inom teorin används begreppet objektrelation vilket innebär att individen formar en inre bild av en relation. Denna inre bild sker genom samspelet med de yttre objekten, det vill säga med mamma och pappa. De inre bilderna har betydelse för hennes identitetsskapande. Den förmåga som individen har att använda sig av objekten för sin egen utveckling beror på hur samspelet är mellan barnet och hennes objekt (Havnesköld Risholm och Mothander, 2002:31). Cullberg (2005:68 f.) beskriver att barnets relationer till de första objekten byggs in och bidrar till personlighetens utformning. Barnets första relationer påverkar individens självuppfattning och inställning till världen. Här läggs grunden för jagstyrkan som har betydelse för hur individen klarar av senare utvecklingsperioder. Jaget är en grundstomme hos individen, som balanserar omvärldens yttre krav och individens inre krav på ett tillfredställande sätt. I jaget skapar barnet bilder av sig själv, men även bilder av andra och deras relationer. Hur barnet hanterar relationer till och separationer från andra människor senare i livet är beroende av hur jaget har bildats genom de första objektrelationerna (Bjerrum Nielsen och Rudberg, 1991:15). De tidigare objektrelationsteoretikerna lägger en stor vikt vid modern som första objekt för barnet. Cullberg (2005:75) lyfter fram att det inte måste vara modern, det är de kvinnliga omvårdande dragen som är av betydelse. Dessa omvårdande drag finns också hos pappan.

Internalisering och referenssystem

Genom de tidiga relationerna utvecklar barnet ett referenssystem som byggs in i barnet (Cullberg, 2005:78). Denna process kallas för internalisering inom objektrelationsteorin. Det innebär att barnets yttre värld binds ihop med dess inre värld till objektrelationer. Objektrelationerna uttrycker de inre föreställningarna och de ger individen ett inre referenssystem som hjälper individen att hantera omvärlden. Detta referenssystem utvecklas ständigt allt eftersom våra erfarenheter ökar, därför har barnet behov av goda objektrelationer under hela sin uppväxt. I referenssystemet utvecklas kunskaper om hur man själv och andra är, men också hur världen är, dessa kunskaper bygger på tidigare erfarenheter. De tidiga relationerna till objekten det vill säga föräldrarna har betydelse för hur referenssystemet utvecklas. Cullberg menar att goda relationer stärker jaget och att negativa erfarenheter byggs in i barnet i form av hat, besvikelse och ensamhet. De onda relationerna utmanar sedan de goda på olika sätt. Det kan resultera i att individen får problem med utvecklandet av jagstyrkan. Bär barnet med sig övervägande negativa erfarenheter ger det ett referenssystem fyllt av negativa förväntningar. De tidiga åren i barnets liv lägger grunden för hur barnet blir som vuxen individ. Har barnet en trygg barndom påverkas referenssystemet på ett positivt sätt, och det motsatta ger ett instabilt referenssystem (Ibid:21).

Kvinnliga och manliga sidor

Cullberg (2005:85) tar upp hur de kvinnliga och manliga sidorna hos barnet utvecklas. Enligt objektrelationsteorin är flickans första kärleksobjekt mamman. Mammans egenskaper lever kvar i flickan under uppväxten, men pappans inverkan är också viktig. På det sätt som pappan hanterar flickans feminina sidor och hennes uppvaktning får stor betydelse för hennes roll som kvinna i vuxen ålder. Det sätt som mamman har blivit emottagen av sin pappa avspeglar sig på dotterns förmåga att hantera sin kvinnlighet. Om mamman bär med sig besvikelser och hat försvårar det för flickan att ta in moderns kvinnlighet. Hon kan då försöka vända sig till pappan och förtydliga sidor som hon tror att pappan uppskattar. Hon kan lägga sig till med manliga egenskaper men hon kan också utveckla extremt feminina sidor. Det kan leda till svårigheter i senare kärleksrelationer då hon inte har accepterat sin egen kvinnlighet (Ibid:86).

4.3. Socialkonstruktivistiskt perspektiv

Vi har valt att använda oss av ett socialkonstruktivistiskt perspektiv eftersom teorin beskriver manlighet och faderskap som socialt konstruerat. Föreställningarna om manlighet och faderskap har förändrats över tid, på det sättet kan man se att historien har påverkat och förändrat föreställningarna. Denna process sker av och mellan människor.

Teorin har sina rötter långt tillbaka. Ordet konstruktion kommer från latinet och betyder att bygga och sätta samman (Hacking, 2000:74). Enligt författaren är det som är värt att kallas konstruktion, konstruerat i bestämda steg där framtida steg är ett resultat av tidigare steg. Det betyder att en konstruktion måste ha en historia som består av byggande. Byggandet kan stå för hur samhället konstrueras, som vi tolkar det. Med ordet socialt avses det som sker och skapas av och mellan människor. Den sociala ordningen i samhället är en produkt av mänskligt skapande som sker i en ständigt pågående och föränderlig process. Så länge som människan fortsätter att skapa samhällsordningen går den vidare i generationer, men den förändras hela tiden. Samhällsordningen och det som är konstruerat är inte bestämt av naturens lagar, det vill säga det är inte biologiskt och oundvikligt (Berger och Luckman, 1998:68). Den sociala konstruktionen är inte fix och ofrånkomlig. Konstruktionen är föränderlig och en produkt av historiska händelser, sociala krafter samt ideologi (Hacking, 2000:14).

Typifiering och institution

Enligt Berger och Luckman (1998:68) har vi människor ett behov av att strukturera och stabilisera vår yttre miljö på grund av att vi har en inneboende brist på stabilitet. Frågan är hur samhällsordningen uppkommer. Vi har tidigare sagt att den uppkommer genom mänskligt skapande och aktivitet. All mänsklig aktivitet kan bli vanemässig, de vanemässiga handlingarna antas som självklara av människan och bildar rutin. Det hjälper oss för hur vi ska agera och uppföra oss utan att vi behöver reflektera så mycket över det. Processen benämns institutionalisering, den blir till när det förekommer ömsedig typifiering av vanemässiga handlingar mellan aktörer (Ibid:69 f.). Som vi tolkar det är typifiering ett resultat av mänsklig social interaktion. Här är språket en viktig ingrediens men även de handlingar som blir till i samspelet. Genom typifieringar bildar vi människor institutioner gemensamt. Faderskapet kan ses som en institution, denna institution blir till en egen verklighet, som möter individen som en yttre och tvingande sanning. Institutionen talar om och visar hur vi

ska förhålla oss till varandra, och hur vi ska agera på samhällets olika arenor. Institutionen överförs på detta sätt i generationer.

Kategorisering och matriser

Ian Hacking (2000:24 f.) beskriver hur människan påverkas av, och även själv påverkar, den sociala konstruktionen i samhället. Han använder sig av begreppen kategorisering och matris. Vi tolkar det som att kategorisering är en idé, en föreställning om något. Det kan vara idén, föreställningen om manlighet/faderskap. En matris är en social kontext, dvs. ett sammanhang som en individ kan befinna sig i. Den sociala kontexten är en produkt av mänsklig aktivitet som bygger på historiska och pågående processer. I den sociala kontexten förekommer olika kategoriseringar, där en idé eller ett begrepp om något formas. Vi föds in i den sociala kontexten och blir till en särskild sorts person, genom den kontext vi tillhör. Den sociala kontexten och kategoriseringen gör oss medvetna om vad som förväntas av oss och vi handlar ofta därefter (Ibid:50).

Växelverkan

Konstruktionen av exempelvis manlighet, det vill säga idén om manlighet samverkar växelvis med objektet, mannen eller andra individer (Hacking, 2000:49). Det uppfattar vi som att konstruktionen av manlighet, påverkar mannen, samtidigt som mannen påverkar konstruktionen. Han kan påverka konstruktionen genom att ta den till sig och anpassa sig till den. Han kan också avvisa konstruktionen eller förhålla sig avvaktande till den. Människor inom en kategori påverkar också varandra genom att se hur andra gör (Ibid:52). Denna växelverkan leder till att de sociala konstruktionerna i samhället förändras och omformas i en ständigt pågående process.

4.4. Centrala teoretiska begrepp

De begrepp som är centrala för uppsatsen är: *identitet, relationer samt manlighet/faderskap*. Vi kommer nu att förklara olika innerbörder och föra en diskussion kring de begrepp vi har valt att använda, för att på så sätt motivera varför de är relevanta för uppsatsen.

Identitet: Identitet kan ha olika innerbörder beroende på hur det definieras. Människans identitet är det som definierar den unika människan. Identiteten kan vara självdefinierad (hur jag upplever mig själv, vem jag är och inte är), den kan också vara definierad av andra. Med en socialkonstruktivistisk syn så skapas en människas identitet kontinuerligt i samspel och samverkan med omgivningen, och den formas under hela livet. Det finns en mycket extrem konstruktivistisk syn som kallas deterministisk. Den ser allt som socialt konstruerat och den ger inte individen utrymme för individuella val av handlingar och uttryck. Det socialkonstruktivistiska perspektivet beskriver hur identiteten formas genom yttre påverkan. Använder man sig av detta perspektiv ser man inte till de inre aspekterna av en individs identitetsskapande.

Identitet kan också definieras utifrån ett psykodynamiskt perspektiv som beskriver, att den identitet man har som vuxen person är ett resultat av de processer man upplevt under sin uppväxt. Identiteten formas i samspel med andra människor och grundläggs i relationen barn/förälder i tidig barndom (Cullberg, 2005). Denna beskrivning utgår ifrån objektrelations-teorin, den beskriver hur identiteten formas och skapas av inre processer som ett resultat av

yttre påverkan, det vill säga samspelet med föräldrarna. Vi anser att på det sätt som objektrelationsteorin beskriver identitet är relevant för vår uppsats, i och med att teorin beskriver de inre upplevelserna och de processer som formar individen. Genom vår undersökning är det de inre processerna vi vill ta del av, det vill säga hur de vuxna kvinnorna beskriver hur de formats och skapat sin identitet utan inverkan från en närvarande pappa.

Relationer: I begreppet relation läggs olika betydelser beroende på det perspektiv som används. Johansson (2002) beskriver relationer på olika nivåer såsom instrumentella, jämställda samt öppna. Han menar att ju mer osäker tillvaron är desto viktigare är de vänskapsband och andra relationer som individen skapar. Relationerna håller samman tillvaron och skapar trygghet för individen. Denna beskrivning är intressant, den förklarar vilken betydelse relationer har för individen.

Relationer kan också beskrivas med hjälp av objektrelationsteorin som förklarar individens förmåga att skapa relationer. I den tidiga barndomen grundläggs förmågan för hur barnet som vuxen hanterar relationer. Det som barnet har lärt sig om egna och andras relationer blir till ett referenssystem som barnet utgår ifrån i kontakt med andra. Detta påverkas barnet av och bär sedan med sig i livet. Definieringen lämpar sig för vårt arbete, eftersom vi är intresserade av hur kvinnornas uppväxt har påverkat deras senare relationer.

Manlighet och faderskap: Manlighet och faderskap är inte samma sak men de definieras ihop för vi anser att de är nära besläktade med varandra. Ett sätt att beskriva manlighet och faderskap är utifrån rollteorin som menar att varje individ innehar flera roller som till exempel; make, förälder, son och yrkesroll. Dessa roller rollerna samverkar med varandra och individen använder de i de sammanhang han/hon befinner sig i. När rollerna stämmer överens råder det rollkonvergens. När en individs olika roller innehåller oförenliga förväntningar kan man tala om rollkonflikt, det vill säga om förväntningar som ställs på manlighet hamnar i konflikt med dem som ställs på faderskap uppstår rollkonflikt (Payne, 2002). Rollteorin kunde ha varit användbart i vårt arbete, men vi anser att teorin inte förklarar det historiska perspektivet på det sätt vi anser vara relevant.

Ett annat sätt att definiera manlighet och faderskap är utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Inom teorin beskrivs manlighet och faderskap som socialt konstruerade. Konstruktionen av manlighet och faderskap är en produkt av tidigare historiska processer och är skapad av mänsklig aktivitet (Berger och Luckman, 1998). Sett ur detta perspektiv är manlighet och faderskap inte biologiskt oundvikligt utan föränderligt i en ständig pågående process. De kvinnor vi har intervjuat är födda under fyra decennier. Därför anser vi att det socialkonstruktivistiska perspektivet är användbart i vårt arbete i och med att teorin fångar in dåtid, nutid samt framtid.

5. METOD

5.1. Val av ansats

Undersökningens ansats är deskriptiv, det vill säga beskrivande. Centralt är att erhålla mångskiftande beskrivningar som skildrar den kvalitativa pluralismen hos ett fenomen. Det deskriptiva ser till individens egen förklaring. Ur forskningssammanhang är det av vikt att erhålla väsentliga och utmärkande beskrivningar som kan tolkas (Kvale, 1997)

5.2. Val av metod

För att nå studiens syfte och frågeställningar har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod. Det är kvinnornas perspektiv som är utgångspunkten i vårt arbete, undersökningen fokuserar på kvinnornas beskrivning och upplevelse av faderns betydelse. Därför anser vi att metoden kvalitativa forskningsintervjuer är användbar. Målet med metoden är att nå nyanserade beskrivningar av olika kvalitativa aspekter av den intervjuades livsvärld (Kvale, 1997). Larsson et al (2005) menar att kvalitativ forskning kan beskriva kvalitativa uppgifter om individens berättelser. I kvalitativa undersökningar är man inte ute efter att generalisera, utan för att exemplifiera. Fördelen med att använda sig av en kvalitativ metod är att man får insikt i individens subjektiva uppgifter, beskrivna med individens egna ord. Nackdelen kan vara att man som intervjuare är ett redskap som kan påverka intervjupersonen.

5.3. Urval

Målet är att ta del av vuxna kvinnors beskrivningar av hur det är att växa upp utan en närvarande pappa, för att se om det har påverkat dem till den de är idag. Därför har åtta vuxna kvinnor över tjugo år intervjuats. Kriteriet som ställdes var att kvinnorna hade förlorat den vardagliga kontakten med sin pappa under uppväxten, på grund av en separation. De kvinnor vi har intervjuat är, som vi uppfattade det, socialt fungerande, det vill säga alla arbetar eller studerar, kvinnorna vi fick kontakt med var i åldrarna 22 till 55 år.

I kvalitativ undersökning handlar det alltid om ett selektivt urval av studieobjekt, då syftet är att exemplifiera. Urvalet kan ske på många sätt, det finns inte några speciella regler för urvalet (Svenning, 2003). Vi fick tag i informanterna genom rekommenderat urval. Det innebär att vi har funnit sju av dem genom rekommendation från andra i vår omgivning. Genom Internet och organisationen "Lost daughters" (se sid. 3) lyckades vi få kontakt med en informant.

5.4. Datainsamling

Datainsamlingen består av två delar, dels litteratursökning samt intervjuer. För att hitta relevant litteratur och tidigare forskning i aktuellt ämne har litteratursökningar gjorts via Göteborgs Universitetskatalog Gunda samt Libris . I databasen Illumina söktes internationella forskningsartiklar, samt pågående forskning. Databasen Karnov har används för att få juridisk information.

För att få svar på studiens frågeställningar utformade vi en halvstrukturerad intervjuguide. Den är strukturerad utifrån tre teman med påföljande underfrågor till varje tema (se bilaga 1).

Intervjuguiden fungerade som stöd, för övrigt fick intervjupersonen tala fritt utan för stor inblandning av oss. Intervjufrågorna formulerades korta och tydliga för att möjliggöra rika beskrivningar (Larsson et al, 2005). Vi deltog båda två under intervjusituationen, en av oss ledde intervjun och ställde frågor medan den andra lyssnade aktivt för att på så sätt försäkra att frågorna besvarades. Intervjuerna spelades in på band som sedan skrevs ut i anslutning till intervjun.

En del informanter har intervjuats i deras hem, en del i grupprum på Universitetsbiblioteket. Informanterna fick välja var de ville bli intervjuade. Ingen av informanterna ställde sig negativa till att vi var två vid intervjutillfället eller till att en bandspelare användes. Alla informanter var väldigt måna om att de hade besvarat frågorna. För att pröva intervjuguidens frågor utfördes två pilotintervjuer, det visade sig att intervjuguiden fungerade väl och gav oss värdefull information. Därför genomfördes inga förändringar i intervjuguiden och de två pilotintervjuerna utgör en del av intervjumaterialet.

5.5. Intervjusituationen

Kvale (1997) beskriver forskningsintervjun som ett samtal mellan parter om ett tema som är av intresse för parterna. Genom dialogen skapas ett mellanmänskligt samspel där kunskaps nås. I den kvalitativa forskningsintervjun kommer man intervjupersonen nära och frågorna som ställs är ofta personliga. Intervjusituationen ställer höga krav på intervjuaren som själv är ett instrument. Det gäller att försöka skapa en öppen atmosfär så att informanterna känner sig trygga nog att svara på frågorna. Vi förberedde oss inför intervjuerna genom att diskutera intervjusituationen som sådan. Vi var noga med att intervjun inte förvandlades till en terapeutisk situation eller att vi startade upp processer hos intervjupersonen. Enligt Kvale (1997) är det ett ansvar intervjuaren måste ta.

Intervjun inleddes med allmänt småprat, vi visade intresse för intervjupersonen och förmedlade vår tacksamhet över deltagandet. På så sätt skapades det en avslappnad stämning och samtalet löpte fritt. Med hjälp av intervjuguiden hölls samtalet inom de olika teman som var aktuella att besvara, för övrigt fick informanterna tala fritt. Under intervjun kan den som intervjuar bli för upptagen med att ställa frågor vilket kan innebära att fokus flyttas från svaren, detta kan resultera i att viktig information går förlorad. En fördel med att vara två vid intervjun är att den ena sköter intervjuandet medan den andra koncentrerar sig på att lyssna och ställa kompletterande följdfrågor.

5.6. Bearbetning och analysförfarande

Intervjumaterialet skrevs ut i nära anslutning till intervjusituationen. Genom utskriften strukturerades samtalet som blev till en början av en analys (Kvale, 1997). Vi kom överens om hur vi skulle skriva ut materialet så att vi använde samma förfaringssätt. Därför var det viktigt att skriva ut det som hade med frågeställningarna att göra ordagrant. Det som inte var relevant lämnades utanför. Intervjumaterialet bearbetades utifrån frågeställningarnas teman och dess underfrågor (se bilaga 1). Materialet lästes igenom ett flertal gånger och under läsandet markerades de delar av texten som framstod som betydelsefulla utifrån studiens syfte. På så sätt framkom betydelsefulla mönster i intervjumaterialet som kategoriserades och presenterades i resultatet under varje tema. I kvalitativa analyser finns det inga enkla och tydliga metodregler för hur den ska genomföras. En viktig princip är att vid analys fokusera

på specifika teman som kan kopplas till studiens syfte och frågeställningar (Larsson et al, 2005). Enligt Kvale (1997) avser tematisering den teoretiska analysen av de teman som undersökts. Studiens resultat analyserades med hjälp av valda teorier utifrån varje tema med dess kategorier, det betyder att en temaanalys har genomförts

5.7. Reliabilitet och validitet

Kvale (1997) anser att antalet personer i kvalitativa intervjuer har en tendens att antingen bli för litet eller för stort och det påverkar därmed generaliserbarheten. Larsson et al (2005) menar att det är viktigt att tänka på att man som ”forskare” är ett instrument vid intervjusituationen och samtidigt en tolkare av materialet.

Med reliabilitet avses pålitligheten i det som mäts. Det är inte enkelt att tala om pålitlighet i kvalitativa undersökningar eftersom det inte görs någon direkt mätning. Syftet är främst att beskriva ett fenomen (Larsson et al, 2005). I och med att intervjuaren är ett instrument påverkar vi situationen och även resultatet. Denna aspekt finns alltid med i en kvalitativ intervju, det handlar om interaktion mellan individer. Ett neutralt förhållningssätt eftersträvades vid intervjusituationerna. Det blev en balansgång, vi ville inte distansera oss från informanterna men samtidigt inte gå för nära. Hur intervjuguiden är formulerad kan påverka reliabiliteten. Vi lade vikt vid att inte ställa ledande frågor som kunde påverka svaren (Kvale, 1997). Det var kvinnornas egna subjektiva upplevelser som var av intresse. Eftersom objektiv säker kunskap inte eftersträvas, är inte syftet att generalisera resultaten. Resultatet är en produkt av åtta kvinnors egna beskrivningar. Det som läsaren tar del av kan ge en inblick i hur det kan vara att växa upp utan en närvarande fader.

Validitet innebär giltighet, i vilken utsträckning forskarens metod undersöker det som avses. Att validera innebär att kontrollera och att denna kontroll ska ske fortlöpande från början till slut (Kvale, 1997). Vid ett intervjutillfälle har validitet att göra med intervjupersonens uppgifter och kvalitén hos den som intervjuar. Författaren menar att man ständigt bör kontrollera och ifrågasätta erhållen information. Detta har vi försökt göra genom att vi var två vid intervjuerna, den av oss som inte ställde frågor kunde kontrollera och ifrågasätta meningen i det som sades. Efter varje intervju gick vi igenom materialet för att kontrollera att det som sagts uppfattas på samma sätt. Utskriftens validitet är svår att säkerställa i och med att det inte finns en metod som försäkrar objektiviteten (Ibid). På grund av att forskaren är tolkare av materialet påverkar det utskriften. Vi har strävat efter att skriva ut materialet så ordagrant som möjligt men lagt vikt vid det som är av betydelse för studiens syfte. Genom analyser och beskrivningar har vi försökt möjliggöra för läsaren att skapa sig en tydlig bild av materialet, för att på så sätt öka validiteten (Larsson et al, 2005).

5.8. Etiska överväganden

Kvale (1997) skriver att etiska frågor ska finnas med under hela forskningsprocessen, det har beaktats. Som exempel kan nämnas att frågorna i intervjuguiden utformades med respekt för intervjupersonens integritet. Innan intervjun påbörjades försäkrades det om intervjupersonens samtycke till att vi båda två var närvarande, samt att en bandspelare användes. Intervjun innehåller olika maktaspekter, dels genom att vara två intervjuare, det kan ge ett visst maktövertag gentemot informanten, samtidigt besitter också informanten makt över den information som ges. Vi var noga med att samtalet inte blev till en utfrågning, genom småprat

skapades ett samtal kring ett gemensamt ämne. Under intervjutillfället visades hänsyn gentemot intervjupersonen. I de situationer då vi märkte att intervjupersonen blev känslomässigt berörd av frågorna, var vi noga med att inte gå för nära och att inte gå för långt i vår strävan att nå kunskap. Efter intervjun frågade vi intervjupersonen om hennes upplevelser av frågorna och intervjusituationen. Vi har även utgått från Vetenskapsrådets etiska principer, där det ställs fyra allmänna huvudkrav på forskningen i syfte att skydda individen. Dessa fyra huvudkrav är: informationskravet, samtyckekravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. *Informationskravet*: Vid den första kontakten via telefon informerades informanterna om studiens syfte, deras uppgift i studien samt att deltagandet var frivilligt, att de när som helst kunde avbryta sin medverkande utan att behöva motivera varför. Vid intervjutillfället överlämnades ett informationsbrev (se bilaga 2). Information gavs om att uppsatsen förväntades vara klar till sommaren och att kvinnorna skulle tilldelas ett exemplar. *Samtyckekravet*: Alla informanter lämnade sitt samtycke till att delta. *Konfidentialitetskravet*: Information gavs om att privat data som kan identifiera enskilda personer skulle utelämnas i uppsatsen. För att på så sätt garantera anonymitet för informanterna. *Nyttjandekravet*: De uppgifter som lämnats av informanterna kommer bara att användas för uppsatsens syfte (Vetenskapsrådet, 2002).

5.9. Vetenskapsfilosofisk position

Den vetenskapsfilosofiska position som valts i denna studie är den fenomenologiska. Enligt Kvale (1997), stämmer den fenomenologiska förståelsen av livsvärlden väl överens med den kvalitativa forskningsintervjun. Det utmärkande för fenomenologin är att förstå sociala fenomen utifrån aktörens perspektiv. Fenomenologin fokuserar på exakta beskrivningar såsom den beskrivs utifrån individens upplevelse av sin livsvärld. På det sätt som individen upplever sin livsvärld, det är den relevanta verkligheten för individen och ingenting annat. Fenomenologin försöker förstå och göra det osynliga synligt. Inom fenomenologin sätts förförståelsen vid sidan om, det är individens upplevelser som prioriteras (Ibid).

Det är omöjligt att förhålla sig till ett fenomen helt objektivt, förförståelsen finns alltid med i det vi betraktar. Personliga erfarenheter från vår egen livsvärld är svåra att bortse ifrån, vi är döttrar med egna relationer till våra fäder, vilket påverkar vår uppfattning om hur faderskap ska vara och bilden av manlighet. Den förförståelse som finns med i Karl R Poppers resonemang om förväntningshorisont är relevant i vår diskussion. Popper menar att teorier tillsammans med forskarens förförståelse leder till en förväntningshorisont som bildar en referensram under studien. Resultatet av undersökningen kan antingen passa in i referensramen, då stämmer teori och förförståelse överens. Resultatet kan också avvika från referensramen, vilket kan leda till att forskaren är tvungen att omvärdera sin förförståelse (Gilje och Grimen, 2006).

Uppsatsen har två teoretiska perspektiv i analysen av empirin, dels en psykodynamisk teori och en sociologisk teori, det ger studien en tvärvetenskaplig ansats. Valet av teoretisk utgångspunkt bestämdes inledningsvis i samband med att frågeställningarna formulerades. Det innebär att studien är deduktiv, det teoretiska perspektivet bestämmer vilka frågor som ska ställas samt ger en teoretisk tolkningsmall (Larsson et al, 2005). På så sätt styrs arbetet under hela processen, från formulerande av frågeställningarna till den slutliga analysen. Det kan liknas med det som Kvale (1997) beskriver som malmletaren. Motsatsen till malmletaren är resenären som oförbehållslöst söker sig fram till ny kunskap, det vill säga en induktiv ansats där teorier och begrepp skapas utifrån empirin.

5.10. Disposition av resultat- och analyskapitel

I uppsatsen fortsatta disposition kommer resultatet och analysen av intervjumaterialet att redovisas. Resultat och analys i kommer att behandlas i samma kapitel för att göra det mer överskådligt för läsaren. Kapitlet är indelat efter teman och resultatet redovisas med efterföljande analys. De tre teman som utgör uppsatsens begrepp är: identitet, relationer, samt manlighet/faderskap. Dessa teman är formulerade utifrån studiens frågeställningar som ska besvaras i följande kapitel. För att få information om de olika temana har underfrågor formulerats gällande kvinnornas identitetsskapande, relationer och syn på manlighet (se bilaga 1). Vid analysen av tema 1 och 2 används objektrelationsteorin och vid tema 3 används ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. För att läsaren ska få en tydlig bild av intervjupersonernas beskrivningar presenteras citat från intervjuerna. Först kommer en kort presentation av intervjupersonerna som har fått fingerade namn för att på så sätt försäkra om anonymitet.

Kvinnorna är i åldrarna från 22 år till 55 år, nästan alla har barn. Ingen av kvinnorna är gift men övervägande lever i samboförhållande. Några av kvinnorna studerar och en del yrkesarbetar, en kvinna är mammaledig. Kvinnornas uppväxt har sett olika ut, en del har haft tillgång till en styvförälder eller annan man, medan en del har saknat en manlig förebild i barndomen. Vi har valt att använda namnen, Eva, Sandra, Viktoria, Monica, Tina, Sara, Emma och Angela.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Huvudresultatet som framkommit i studien är att, oavsett ålder på kvinnorna så uttrycker de en saknad på grund av pappans frånvaro under deras uppväxt. De kvinnor som har reflekterat över pappans frånvaro och samtidigt haft möjlighet att prata med pappan om sina upplevelser, ger ett intryck av styrka och stabilitet. De beskriver inte någon bitterhet eller agg gentemot pappan.

Ett annat resultat visar på att det i samhället råder flera olika föreställningar om manlighet och faderskap, dels en traditionell föreställning men även en mer modern syn på manlighet och faderskap. Föreställningarna löper sida vid sida i samhället och kvinnorna beskriver inte bara en utan olika konstruktioner av manlighet och faderskap som de har tagit till sig.

6.1. Tema 1. Identitet

Vår frågeställning gällande identitet är: På vilket sätt har, enligt kvinnorna, en frånvarande pappa påverkat deras identitetsskapande?

Upplevelser kring pappans frånvaro

Nästan alla kvinnorna anser att uppväxten utan en närvarande pappa har påverkat dem i deras identitetsskapande på ett eller annat sätt. En del beskriver att de har dåligt självförtroende och att de känner sig svikna. Det kan ge uttryck i form av ilska gentemot pappan eller i en rädsla för att bli lämnad. En del ger uttryck för att de känner sig oälskade och upplever en saknad.

Eva, var sju år när föräldrarna separerade, hon berättar hur pappans frånvaro har påverkat hennes självkänsla med dessa ord: *Jo det har påverkat mig, jag känner mig inte värd någonting, jag har ingen självkänsla.*

Sara ger uttryck för en liknande beskrivning: *Oj, oj men det tror jag nog för man är osäker på mycket, men det kan man ju vara utan också. Just det här att ha både mamma och pappa att de stöttar, och att man har den här goa kontakten. Jag tror att det kan spela in jag är lite osäker, det är ju inte naturligt.*

Under intervjun gav Viktoria en något annorlunda syn på hur pappans frånvaro har påverkat henne: *Jag har en känsla av att det hade påverkat mig mer om jag var kille. Jag hade någon att identifiera mig med min mamma. Det var den känslomässiga biten med pappa som var besvärlig att verkligen känna att man var älskad.*

En av kvinnorna, Monica, berättade för oss om hennes upplevelser efter föräldrarnas separation: *Jag var nog väldigt ledsen tror jag, och jag saknade nog han väldigt mycket eftersom vi inte träffades.*

Angela som var elva år när föräldrarna separerade, ger uttryck för en känsla av att vara annorlunda gentemot sina kamrater: *Jag var med min kompis. Jag blev avundsjuk, hon har pappa och jag har inte och det var svårt, det är jättesvårt.*

Upplevelser av kontakten med pappan

Vi kan se att det är många faktorer som påverkar kvinnornas identitetsskapande, bland annat hur kontakten har sett ut med pappan efter separationen och hur gammal kvinnan var när hon tappade kontakten med sin pappa. Ingen av kvinnorna har haft en regelbunden kontakt, en del hade väldig sporadisk kontakt med sin pappa under uppväxten, det finns också de kvinnor som inte har haft någon kontakt alls med pappan. Idag har de flesta av kvinnorna kontakt med sin pappa, men de ger uttryck för att relationen inte präglas av närhet.

Tina var 15 år när hennes föräldrar separerade, hon berättade om kontakten med pappa med dessa ord: *Jag skulle ju va hos honom varannan helg, och det va jag väl till och från. Men sen va ju han också sådär, att han kunde lämna oss när vi va hos honom och åka till sin nya tjej. Till slut blev jag så jäkla arg att han skulle ha oss. Då blev han så jätte arg att han inte ville ha kontakt med mig.*

En av kvinnorna, Sara, var sex år när föräldrarna separerade, hon beskriver hur kontakten med pappan såg ut under uppväxten: *Den har varit väldigt dålig, min bror han är ju tre år äldre än mig så han hade ju mer kontakt med pappa å var där och hälsade på utan mig. Jag prata knappt med honom när jag var liten så jag tog upp kontakten när jag var tonåring. Han har ju ringt och skickat pengar men vi var som främlingar för varandra och det är vi fortfarande idag. Det är inte den här nära far och dotter relation utan han finns där. Det är först på senare som vi har börjat jobba på det.*

Beskrivning av mammans inställning

Den inställning som mamman har till pappan har också en betydelse för hur kvinnorna har påverkats och den kunskap kvinnorna har om orsakerna till separationen. Flera av kvinnorna känner fortfarande inte till orsakerna till att föräldrarna separerade. En del av kvinnorna beskriver att mamman försökte uppmuntra kontakten med pappan, medan andra mammor har motverkade och försvårade kontakten genom att ta avstånd från pappan. En del kvinnor berättade att mamman fortfarande har svårt att träffa pappan på grund av bitterhet. Kvinnorna beskriver att denna bitterhet påverkar dem och försvårar kontakten med pappan. Vid släktkalas hade de gärna sett båda föräldrarna där, men det var/och är inte möjligt.

Tina berättade under intervjun hur föräldrarnas konflikt påverkat och försvårat kontakten med pappan: *Nu hade jag oturen att de blev osams. Jag hade gärna sett dom på kalas, på studenten till exempel hade jag gärna haft dem där båda två.*

Eva var sju år när föräldrarna separerade, hon hade kontakt med pappan efter separationen men kontakten upphörde sedan. Angående kontakten svarar hon: *Ja vi var hos honom emellanåt, men det blev alltid tråkigheter när vi kom tillbaka, så det var inget trevligt att åka dit.*

En av kvinnorna berättade under intervjun om mammans inställning till pappan och hur kontakten med pappan påverkades, Monica var sju år när föräldrarna separerade, hon säger: *Min mamma och min mormor var ganska starka kvinnor och tyckte att nej, har man skilt sig så lever man på var sitt håll, det var säkert som en hämnd mot honom. Men självklart undrade jag nog hela tiden, varför tar inte han kontakt med mig och varför vill han inte träffa mig, och det är mycket möjligt att han har gjort fast min mamma har stoppat det, jag vet inte det. Eftersom jag vet att mormor och hon inte tyckte att vi skulle ha någon kontakt.*

Sandra beskriver att mamman försökte uppmuntra pappan till att ta kontakt med dottern: *Hon försökte uppmuntra honom väldigt mycket, han tyckte att jag skulle ringa och ta kontakt. Hon försökte uppmuntra honom, men dom var inte sams.*

Pappans inställning till kontakt

Brist på kontakt med pappan kan också bero på pappans oförmåga eller ovilja till kontakt. En annan orsak kan vara att han flyttade till en annan ort. En av kvinnorna, Sandra, berättade för oss att hon var tre år när föräldrarna separerade och hur kontakten med pappan såg ut: *Det var inge bra alls, jag kommer inte ihåg. Vi skulle hälsa på, ibland var han inte hemma när jag skulle komma till honom. Sen flyttade han, han skrev väl ett kort en gång i månaden. Det var inge bra.*

Viktoria var två år när hennes föräldrar separerade och hon hade kontakt med sin pappa efter separationen. Hennes kontakt med pappan var bristfällig, hon ger oss denna beskrivning: *Den har varit sporadisk tills jag var sex, då fick han flera barn. Jag kanske var där två gånger per halvår eller en längre tid. Det är så svårt det finns inget mönster, det har aldrig gjort det.*

Emmas pappa träffade en ny kvinna och det påverkade deras kontakt, Emma var två år när föräldrarna separerade, hon berättar: *Då var jag nog där två gånger om året, sedan flyttade han.* Efter att han flyttade upphörde deras kontakt.

Analys

Utifrån kvinnornas beskrivningar kan vi se att en del av kvinnorna saknar jagstyrka på grund av att de inte haft tillgång till båda föräldrarna under uppväxten. I och med att de har mist den vardagliga kontakten med sin pappa har de förlorat möjligheten till samspel med ett av de första objekten, som är så betydelsefull för skapandet av individens identitet (Havnesköld och Risholm Mothander, 2002). Vissa kvinnor ger uttryck för att de har dåligt självförtroende och att de inte är värda någonting. Eva beskriver sin självuppfattning med dessa ord: *Jo det har påverkat mig, jag känner mig inte värd nånting, jag har ingen självkänsla.* I jaget skapar barnet bilder av sin själv med hjälp av sina första objektrelationer. Vi tolkar det som att kvinnan i citatet har internaliserat negativa erfarenheter och det innebär att hon har byggt in negativa bilder av sig själv i jaget. Objektrelationsteorin beskriver att identiteten formas i samspel med andra människor och grundläggs i relationen med de första objekten, det vill säga mellan barn och förälder. Sara ger uttryck för att hon har saknat möjlighet till kontakt med båda föräldrarna under uppväxten, hon säger: *Just det här att ha både mamma och pappa, att dom stöttar, jag tror att det kan spela in att jag är lite osäker, det är ju inte naturligt.* Tillgången till båda föräldrarna är viktig för hur individens identitet utvecklas (Havnesköld och Risholm Mothander, 2002). Det Sara beskriver är ett exempel på hur barnet kan påverkas av att inte ha båda föräldrarna tillgängliga under uppväxten.

Viktoria beskriver att hennes mamma har varit betydelsefull i hennes identitetsskapande men att brist på samspelet med pappan medförde att hon inte kunde använda sig av pappan som objekt för den egna känslomässiga utvecklingen. Viktoria: *Det var den känslomässiga biten med pappa som var besvärlig, att verkligen känna att man var älskad.* För att individens referenssystem ska utvecklas stabilt har barnet behov av goda objektrelationer under hela sin uppväxt (Cullberg, 2005). Vi tolkar det som att de kvinnorna ger uttryck för är brist på goda objektrelationer.

På grund av bristande kontakt med pappan har kvinnorna inte haft möjlighet att internalisera egna goda erfarenheter av honom i sitt referenssystem. Flera av kvinnorna beskriver erfarenheter av att ha blivit övergivna av sin pappa och ger uttryck för svek, saknad och en känsla av att inte vara älskad. Sandra beskriver sina känslor: *Vi skulle hälsa på, ibland var han inte hemma när jag skulle komma till honom. Sen flyttade han, han skrev väl ett kort en gång i månaden. Det var inge bra.* Enligt Sandra försökte mamman uppmuntra pappan till kontakt med henne. Utifrån teorin kan vi se att mamman försökte skapa möjligheter för pappan att internalisera goda bilder av honom i Sandras referenssystem. På grund av pappans oförmåga till kontakt byggdes de negativa bilderna av pappan in i hennes referenssystem och gav henne en känsla av övergivenhet och att inte vara älskad. I referenssystemet utvecklas kunskaper om hur man själv och andra är, men också hur världen är (Cullberg, 2005).

I de fall där det förekommit en konflikt mellan föräldrarna efter separationen, har en del kvinnor internaliserat mammans negativa bild av pappan som påverkat dem i deras referenssystem. Eva berättar: *Ja vi var hos honom emellanåt, men det blev alltid tråkigheter när vi kom tillbaka, så det var inget trevligt att åka dit.* Det Eva beskriver är ett exempel på hur mammans inställning till pappan gav henne negativa bilder av pappan och påverkade hennes referenssystem negativt. Det kan tolkas som att hennes referenssystem blev fyllt av negativa förväntningar och det påverkade henne vid besöken hos pappan.

6.2. Tema 2. Relationer

Vår frågeställning gällande relationer är: Hur beskriver kvinnorna sina relationer till män med tanke på deras uppväxt utan en närvarande pappa?

Beskrivning av relationer

Kvinnorna ger olika beskrivningar till hur deras relationer till män ser ut. Några av dem ger uttryck för brist på tillit gentemot män, de är osäkra tillsammans med män eller känner rädsla för dem. En av kvinnorna, Angela säger: *Jag är lite rädd för män, jag litar inte på dem. Det är svårt för mig att få kontakt med andra män. Jag måste känna den här mannen väldigt, väldigt väl innan jag kan gå in i en relation med honom. För att jag såg vad pappa gjorde med min mamma.*

En kvinna menar att hon har påverkats i relationer till alla både män och kvinnor, på grund av pappans oförmåga till kontakt. Under intervjun berättade Sandra för oss: *det har påverkat inte bara till män utan till alla människor. I det att jag är rädd att mista dem. Det han sa så ofta i min uppväxt, att han inte ville ha med mig att göra och sen kom tillbaks igen och sen försvann igen. Det ligger i mig, att jag är rädd för att människor ska försvinna ifrån mig. Det gäller inte bara män, det gäller alla som står mig nära.*

Övervägande del av kvinnorna beskriver att de trivs i män sällskap. De trivs lika bra med män som med kvinnor. En av kvinnorna, Viktoria, säger: *Ja, jag tycker att jag har goda relationer. Mina relationer till män är inte annorlunda än till kvinnor.*

Emma ger sin beskrivning: *Ja det gör jag. Jag känner mig ganska överlägsen män, jag känner mig absolut inte underkuvad. Jag tar mycket plats. Jag armbågar mig nog mer än vad de förtjänar. Det ligger nog mycket i den uppväxt jag har fått och vad jag sett män gör..... det är nog en känsla jag har.*

Genom kvinnornas beskrivningar får vi intrycket av att den frånvarande pappan har påverkat kvinnornas förmåga till nära relationer. När det gäller att umgås i ett sällskap gör de flesta av kvinnorna ingen skillnad på män eller kvinnor.

Kvinnornas sökande

Det har framkommit att flera av kvinnorna har reflekterat, över hur en frånvarande pappa har påverkat dem i deras relationer till män. De menar att de inte reflekterade så mycket när de var barn, de fann sig i situationen. När de i tonåren utvecklades till kvinnor började de tänka över deras uppväxt utan en närvarande pappa. Det var också i tonåren som flera av kvinnorna tog kontakt med pappan. De kvinnor som har reflekterat över sin situation, lever i dag i en kärleksrelation med en man. Däremot beskriver en del att de under tonåren hade dåliga kärleksrelationer med män. De tror att de sökte efter något och det gjorde att de prövade sig fram i flera förhållanden. Det framkom att en del av kvinnorna stannade kvar i förhållanden av rädsla för att bli övergivna. Det finns också de som byggde upp en mur och inte tillät någon närhet till en man, förrän i vuxen ålder. Deras relationer till män präglades mer av kamratskap.

Tina berättade under intervjun om hur hennes första kärleksrelation såg ut: *den första killen kan jag känna var en papparoll för mig. Nu i efterhand förstår jag varför jag var ihop med honom, det var nog inga riktiga känslor. Jag var nog rädd för att vara ensam och var rädd för att bli lämnad som jag blev att pappa. Den killen var inte speciellt snäll. När min mamma och pappa separerade var min pappa inte snäll, man söker sig till såna för man tror att det är vanligt att ha det så.*

Under intervjun fick vi ta del av Emmas reflektioner: *Innan jag träffade min nuvarande man så, man kunde ju aldrig lita på någon. Jag har ju aldrig blivit sviken, förutom av min pappa. Jag har byggt upp någon typ av barriär som ingen kunde komma igenom. Jag har varit ganska hård och kall. Jag förknippade det med självständighet, men idag är det mycket, mycket bättre.*

Sara berättade om hur pappans frånvaro påverkade hennes relationer: *jag har grunnat på, det beror ju på att jag inte har haft pappa. Jag har nog sökt efter något för jag har haft så många förhållanden. Precis som man har sökt efter trygghet på något sätt. Nu är det vi två liksom.*

En kvinna, Eva ger en annan version: *När jag var yngre var jag mest tillsammans med pojkar, jag var mer som en pojkflicka. När jag blev äldre..... när jag blev kvinna ändrades det.*

Analys

De av kvinnorna som var över tio när föräldrarna separerade hade utvecklat ett instabilt referenssystem på grund av att det förekommit bråk och konflikter mellan föräldrarna under uppväxten. Objektrelationsteorin beskriver att de tidiga relationerna internaliseras in i barnets referenssystem och utvecklas ständigt i takt med att barnet växer. Barnets yttre värld bind ihop med dess inre värld och blir till inre föreställningar för barnet. Denna process pågår under hela uppväxten därför har barnet behov av goda relationer under hela sin uppväxt. Det innebär att kvalitén på föräldrarnas relation har stor påverkan på hur referenssystemet utvecklas (Cullberg, 2005). Vi tolkar det som att kvinnorna internaliserade bilden av föräldrarnas relationer i sitt referenssystem, vilket påverkade deras förväntningar på hur en

relation ska vara. När kvinnorna inledde kärleksförhållanden var det utifrån deras instabila referenssystem, i och med att referenssystemet talar om för individen hur världen ser ut (Ibid). Tina ger sin bild av den första relationen: *Den killen var inte speciellt snäll. När min mamma och pappa separerade var inte min pappa snäll. Man söker sig till såna, för man tror att det är vanligt att ha det så.*

Några kvinnor känner också rädsla för män och håller en viss distans till män. Det referenssystem som utvecklades i barndomen, som hjälper individen att hantera omvärlden, kan fortfarande påverka kvinnorna i vuxen ålder. Det kan visa sig i rädsla för att ingå i kärleksrelationer med män. Paulina säger: *Jag är lite rädd för män, jag litar inte på dem.*

Objektrelationsteorin beskriver att den första anknytningen till de nära objekten är viktig för individens senare anknytning till andra människor. Det kan förklara att kvinnorna inte har svårigheter med vänskapsrelationer till män och kvinnor. Viktoria säger: *Ja, jag tycker att jag har goda relationer. Mina relationer till män är inte annorlunda än till kvinnor.*

De kvinnor som var små när föräldrarna separerade hade inte möjlighet att internalisera föräldrarnas relationer i sitt referenssystem. Har flickorna inte haft en god kontakt med pappan, har de inte kunnat använda honom som objekt för sin egen utveckling (Havnesköld och Risholm Mothander, 2002). Ingen av de kvinnor vi har intervjuat har haft en regelbunden och god kontakt med sina fäder. De har inte med faderns hjälp kunnat internalisera en god bild av honom i jaget. De första objektrelationerna bildar jaget som hjälper barnet att hantera relationer och separationer senare i livet (Bjerrum Nielsen och Rudberg, 1991) I de fall där fadern har varit oförmögen att behålla kontakten med dottern har det skapat en bild i flickans jag, i form av rädsla för att bli lämnad och övergiven. Dessa kvinnor bär ständigt med sig denna rädsla att de människor som står dem nära ska försvinna från dem. Vi tolkar det som att de negativa erfarenheterna har utmanat de goda och internaliserats i kvinnornas referenssystem. Sandra beskriver sin rädsla för att bli övergiven: *Det ligger i mig, att jag är rädd för att människor ska försvinna ifrån mig. Det gäller inte bara män, det gäller alla som står mig nära.*

En del av kvinnorna byggde upp murar mot män, en del anammade pojkkaktiga drag, och en del kvinnor blev hårda och auktoritära. Enligt teorin vänder sig flickan till pappan för att bejaka sin kvinnlighet. På det sätt som pappan tar emot flickans uppvaktning och femininitet får betydelse för hennes roll som kvinna gentemot män, i vuxen ålder (Cullberg, 2005). Vi tolkar det som att de kvinnor som var små när föräldrarna separerade hade inte möjlighet att använda sig av pappan för utvecklandet av kvinnligheten. Den frånvarande fadern kunde inte ta emot deras uppvaktning eller bekräfta deras femininitet. Det kan ha komplicerat deras process att utvecklas till kvinna och därför försvårat deras roll som kvinna gentemot män. Emma säger: *Jag har byggt upp någon typ av barriär som ingen kunde komma igenom. Jag har varit ganska hård och kall. Jag förknippade det med självständighet.*

Om mamman bär med sig besvikelse och hat försvårar det för flickan att bejaka sin kvinnlighet genom mamman. En del flickor vänder sig då till pappan och utvecklar sidor som hon tror uppskattas av pappan (Cullberg, 2005). Vi tolkar det som att pappans frånvaro i kombination med mammans oförmåga att hjälpa flickorna till att bli kvinna, kan leda till att del blir svårt för dem att förhålla sig till sin kvinnlighet och därför utvecklar pojkkaktiga drag. Eva säger: *När jag var yngre var jag mest tillsammans med pojkar, jag var mer som en pojkflicka. När jag blev äldre..... när jag blev kvinna ändrades det.*

Flera av de kvinnor som tappade kontakten med pappan när de var små, sökte upp sin pappa när de kom i tonåren. Utifrån objektrelationsteorin kan det tolkas som att tonårsflickan har behov av bekräftelse, och att bli sedd, av sin pappa för att utveckla sin kvinnlighet.

6.3. Tema 3. Manlighet och faderskap

Vår frågeställning gällande manlighet och faderskap är: Hur kan kvinnornas föreställningar om manlighet och faderskap beskrivas, utifrån deras egna erfarenheter?

När vi analyserar manlighet och faderskap är det med hjälp av det socialkonstruktivistiska perspektivet.

Manlighet

De svar vi fått genom våra intervjuer visar att kvinnorna beskriver manlighet på olika sätt. Två av kvinnorna beskriver manlighet i negativa termer, dessa kvinnor bär inte med sig positiva bilder av manlighet från barndomen. De uppgav att kontakten med pappan var dålig under deras uppväxt och andra manliga förebilder de haft har inte varit positiva. Eva berättade för oss hur hon uppfattade män: *Jag klarar mig själv, de är som stora bebisar som någon måste ta hand om.*

Emma beskriver sin bild av manlighet som: *Gubbsjuka, tar inget ansvar springer från ena relationen till den andra. Då går jag nog efter min egen pappa. Min mamma har haft män, så man har ju sett vad de har gjort.*

Två av kvinnorna har både positiva och negativa föreställningar om manlighet. De hade andra manliga förebilder under sin uppväxt som de upplevde som positiva. När de beskriver sin syn på manlighet menar de att det är som att beskriva en människa. Viktoria berättade för oss: *För mig är när jag tänker på manligt, är det något väldigt positivt, något som jag ser som är, en människa.*

Sandra beskriver sin syn på manlighet: *Manlighet ? Det finns så många olika typer av män. Jag har verkligen jättebra och jättedåliga bilder av män, det blir på nåt sätt som att förklara en människa... [...] Jag har haft min morbror, han har betytt mycket.*

Fyra kvinnor beskriver manlighet utifrån den mer traditionella bilden. De ger uttryck för att en man ska vara robust och ta ansvar. De vill att en man ska kunna snickra, fixa och dona. Dessa kvinnor är i olika åldrar, de är födda under olika decennier. De beskriver att de har fått sin bild av manlighet, inte från sina fäder utan från den typiska idealbilden av manlighet som finns i samhället. Under intervjun berättade Sara för oss om sin syn på manlighet: *Nej, men manlighet för mig, det är ju, det är en man som kan fixa det elektriska du vet, snickra ihop nånting. Jag tycker om riktiga män om man säger så. Jag har väl gått på det här ideala.*

Monica gav också en liknande beskrivning: *Han ska ha både dom här typiska manliga sidorna som jag gillar att han ska snickra och dona och greja, samtidigt ha den här mjuka sidan. Det är nog vad alla tjejer innerst inne vill ha.*

Faderskap

När det gäller faderskapet så ger alla kvinnor uttryck för att mamman och pappan är lika viktiga. Några av kvinnorna ser ingen skillnad på mammans och pappans betydelse utan det är föräldrarna som är viktiga för barnet. Dessa kvinnor ger inga beskrivningar på specifika områden där mamman eller pappan skulle ha mer betydelse för barnet, båda är lika viktiga. Viktoria gav oss sin syn på faderskap: *Jag tycker att en förälder är viktig för sitt barn, oavsett om det är pappan eller mamman som är frånvarande, så är jag inte säker på hur mycket det påverkar.*

En kvinna, Sandra, berättade under intervjun för oss: *Jag tror att båda föräldrarna behövs det är det ultimata, jag tror inte att det är någon skillnad just att det är en mamma eller pappa, utan båda är lika viktiga.*

Emma gav också uttryck för att båda föräldrarna var viktiga: *ja, absolut! Att man har två föräldrar*

Flera kvinnor beskriver faderskapet som både traditionellt men också den mer moderna synen på faderskapet. De ger uttryck för att en man ska både vara stark och hålla ordning men samtidigt vara mjuka i kontakten med barnen. De menar också att mannen ska vara delaktig i hemmet, städa och laga mat. När det gäller faderskapet sa Sara: *Båda två är ju viktiga på alla områden liksom, ja jag menar han bakar ju och lagar mat. Sen blir det ju så att jag tvättar mera och han donar med bilen mer. Det blir mer fördelat på nåt sätt eftersom han gör så mycket av det kvinnliga.*

Angela beskrev för oss hur hon anser att en pappa ska vara: *ta hand om familjen, städa och inte bråka*

Under intervjun berättade Tina för oss om sin syn på faderskapet: *Mannen och kvinnan har olika roller för ett barn, man kan ge barnet olika intressen på olika sätt. Jag leker ju inte med bilar på det sättet som min sambo gör. Jag tror att det är väldigt viktigt med både manligt och kvinnligt.*

Analys

Vi ser tydligt att kvinnorna i undersökningen beskriver olika konstruktioner av manlighet och faderskap, i och med att de har fötts in i skilda sociala kontexter. Kontexterna har förändrats för kvinnorna på grund av föräldrarnas separation men de har även mött andra konstruktioner ute i samhället under uppväxten som har påverkat dem.

Två kvinnor beskriver manlighet, det vill säga idén om manlighet, i negativa termer. De kvinnorna bär inte med sig några positiva bilder av män från barndomen. Vi tolkar det som att den sociala kontext som de föddes in i förändrades när föräldrarna separerade. I och med att pappan försvann förändrades den sociala kontexten för flickorna, det innebär att konstruktionen också förändrades. Den konstruktionen av manlighet som döttrarna hade att förhålla sig till blev till i samspel mellan flickorna och deras mamma, genom typifieringar. Typifieringarna blir till slut till en institution, teorin beskriver att manlighet kan ses som en institution, denna institution blir som en egen verklighet som individen möter som en yttre och tvingande sanning (Berger och Luckman, 1998). Dessa flickor var små när föräldrarna separerade och att de inte hade någon annan positiv manlig förebild i sin sociala kontext. Vi

tolkar det som att den konstruktion av manlighet som de hade att förhålla sig till, blev till en yttre och tvingande sanning för dem. Institutionen talar om för individen hur hon ska förhålla sig till andra och sin omvärld (Hacking, 2000). Det kan utifrån teorin förklara orsaken till varför kvinnorna beskriver manlighet i negativa termer. Eva beskriver sin bild av manlighet: *Jag klarar mig själv, de är som stora bebisar som någon måste ta hand om.* Flickorna tog till sig den negativa kategoriseringen av manlighet genom mamman och andra män. Emma: *Gubbsjuka, tar inget ansvar springer från ena relationen till den andra. Mamma har ju haft män, så man har ju sett vad de har gjort.*

Det samma gäller för de kvinnor som beskriver manlighet i både positiva och negativa termer. Förutom den negativa bilden av manlighet de hade att förhålla sig till hade de också tillgång till en positiv bild i form av en annan manlig förebild. Genom typifieringar dem emellan har de fått en alternativ konstruktion av manlighet. Sandra säger: *Manlighet? Det finns så många olika typer av män. Jag har verkligen jättebra och jättedåliga bilder av män, det blir på nåt sätt som att förklara en människa.....[..]Jag har haft min morbror, han har betytt mycket.*

Vi ser tydligt att kvinnorna i vår undersökning beskriver olika föreställningar om manlighet i och med att de har mött olika föreställningar ute i samhällets arenor. Den sociala konstruktionen av manlighet som flera av kvinnorna beskriver visar att den traditionella historiska bilden av manlighet lever kvar i samhället parallellt med de nya sociala konstruktionerna av manlighet. Utifrån teorin kan det tolkas att den konstruktion av manlighet som kvinnorna har tagit till sig är ett resultat av den samhälleliga konstruktionen av manlighet som fanns under deras uppväxt. Sara: *Jag tycker om riktiga män om man säger så. Jag har väl gått på det här ideala..* Kvinnorna beskriver samtidigt en annan konstruktion av manlighet än den traditionella. Monica säger: *Han ska ha både dom här typiska manliga sidorna som jag gillar att han ska snickra och dona och greja, samtidigt ha den här mjuka sidan.* Med teorin kan det förklaras hur individen i takt med att hon växer möter nya sociala kontexter i samhället, där det råder andra konstruktioner än de hon hade innan. Dessa konstruktioner kan hon antingen ta till sig och anpassa sig efter, eller förhålla sig avvaktande till (Hacking, 2000). Denna process gör att individen kan ta till sig nya konstruktioner, till de hon redan har. På så sätt påverkas konstruktionen och det skapas nya konstruktioner, därför är det möjligt för kvinnorna att ta till sig flera olika föreställningar om manlighet

Viktoria beskriver en annan föreställning av manlighet: *För mig är när jag tänker på manligt, är det något väldigt positivt, något som jag ser som är, en människa.* Inom den socialkonstruktivistiska teorin menar man att samhällsordningen är konstruerad genom människors aktivitet. Som individ föds man in i en social kontext, där det råder färdiga föreställningar om konstruktioner. Dessa konstruktioner är skapade av mänsklig aktivitet, av dem som befinner sig i den sociala kontexten (Berger och Luckman, 1998). Konstruktionen av manlighet och faderskap ser olika ut beroende på i vilken social kontext individen befinner sig i. Kvinnorna emellan beskriver konstruktionen av manlighet på skilda sätt, vilket kan tolkas utifrån att de befinner sig i olika sociala kontexter.

På det sätt som kvinnorna beskriver konstruktionen av faderskap kan vi se att de har tagit till sig den moderna föreställningen av faderskap. En del av kvinnorna gör ingen skillnad på faderskap och moderskap, de beskriver det som föräldraskap. Emma säger: *ja, absolut! Att man har två föräldrar.* Samhällsordningen av idag har konstruerat idén om föräldraskapet och den har formats i den samhälleliga kontexten på grund av bland annat kulturella, ekonomiska, historiska och politiska lagar. Konstruktionerna i samhället är inte oundvikliga de förändras

genom mänsklig ömsesidig aktivitet (Berger och Luckman, 1998). Det kan förklara orsaken till att kvinnorna har tagit till sig den mer moderna föreställningen av faderskapet. Det råder också olika konstruktioner av faderskap idag sida vid sida i och med att samhället består av individer från olika sociala kontexter. Den moderna föreställningen om faderskapet blandas med en mer traditionell på grund av att de samhälleliga konstruktionerna är ett resultat av historiskt byggande, där framtida steg är ett resultat av tidigare steg (Hacking, 2000). Angela ger exempel på detta: *ta hand om familjen, städa och inte bråka*. Idén om faderskapet påverkar individen samtidigt som individen påverkar idén, det vill säga konstruktionen. Människor inom kategorin påverkar också varandra genom att se hur andra gör (Ibid). Genom denna växelverkan förändras konstruktionerna i samhället. På så sätt har faderskapet förändrats men även konstruktionen av manlighet i en ständigt pågående process, på både individ- och samhällsnivå.

7. DISKUSSION

I detta avsnitt diskuteras de resultat som framkommit i studien. Våra frågeställningar låg till grund för våra teman. För att få en röd tråd i diskussionen behandlas varje tema för sig. Därefter följer en vetenskaplig diskussion och vidare forskning.

Av studiens resultat har det framkommit att de kvinnor som deltog i undersökningen uttrycker en saknad som beror på pappans frånvaro under deras uppväxt. Oavsett ålder på kvinnorna märks denna saknad tydligt. Det har också framkommit att de kvinnor som har reflekterat över pappans frånvaro eller haft möjlighet att diskutera med pappan om sina upplevelser, ger ett intryck av styrka och stabilitet. De ger inte uttryck för bitterhet eller agg gentemot pappan. Objektrelationsteorin kan ge oss en förståelse för hur kvinnorna har påverkats i sin identitetsskapande och förmåga till relationer. Vidare framkom det att kvinnorna i studien ger uttryck för flera olika föreställningar av manlighet och faderskap. Det socialkonstruktivistiska perspektivet kan förklara hur de sociala konstruktionerna har skapats i samhället och hur de påverkar individen.

7.1. Identitet

De kvinnor som deltog i undersökningen ger alla uttryck för att den frånvarande pappan har påverkat dem i deras identitetsskapande, under uppväxten. Genom den objektrelationsteoretiska analysen har vi funnit att bristen på den vardagliga kontakten med pappan har inneburit att kvinnorna förlorat möjlighet till samspel med ett av de första objekten. För skapandet av individens identitet är samspelet med pappan och mamman betydelsefull. Cullberg (2005) lyfter fram att det i form av olika kön som båda föräldrarna är viktiga för barnet. Även Sinkkonen (1998) beskriver att föräldrarnas olika kön tillför barnet olika betydelser, han menar att det lilla barnet inte medvetet skiljer på barnets kön men känner att de är annorlunda. I tidigare forskning beskrivs det att pappan kan erbjuda en annan form av interaktion jämfört med mamman. Pappans interaktion med barnet är mer fysisk och pappan kan ses mer som lekkamrat än som omvårdare (Wineburghs, 2000). Genom kvinnornas beskrivningar ser vi att de har saknat sin pappa under uppväxten, som ett komplement till mamman i form av ett annat kön. Enligt Hyvönen (1993) blir barnet bärare av drag från föräldrarna i form av primära identifikationsobjekt. Barnet behöver ha tillgång till båda sina föräldrar under uppväxten, oavsett om föräldrarna lever ihop eller inte. Det framkommer också i Socialstyrelsen rapport från 1991, att barn som har tillgång till båda sina föräldrar får både det manliga och kvinnliga med sig i livet, de blir också mer positiva till vuxna.

I litteratur och tidigare forskning inom socialt arbete, är det främst pappans betydelse för sonens utveckling som har varit av intresse. Vi har genom vår studie kommit fram till att fäderns närvaro under flickors uppväxt är av betydelse utifrån flera olika aspekter. Kvinnorna beskriver olika upplevelser kring pappans frånvaro, en del känner sig osäkra och en del ger uttryck för ilska gentemot pappan. Vissa av kvinnorna känner sig oälskade och upplever en saknad. Det är flera olika faktorer som påverkar kvinnornas identitetsskapande. Den bristfälliga kontakten med pappan har lett till att de inte har kunnat internalisera pappan som god i sitt referenssystem (Cullberg, 2005). Det är flera orsaker till att kontakten med pappan inte har varit god. En del pappor har inte haft förmåga eller vilja till kontakt, i vissa fall har pappas nya kvinna gjort det svårt för dottern att behålla kontakten med pappan. En faktor som vi anser som betydelsefull är hur relationen ser ut mellan far och barn efter en separation. Johansson (2004) beskriver väl förutsättningarna för fäder att utöva faderskap då relationen

kan präglas av ständiga uppbrott och att inget är självklart varken för barnet eller pappan, det gör att relationen kan bli väldigt skör. Hur pappan kan hanterat känslorna kring det bristfälliga faderskapet avgör hur relationen utvecklar sig, mellan far och barn. Mammans inställning till pappan har också påverkat, i de fall där det förkommit en konflikt mellan föräldrarna har de internaliserat mammans negativa bild. Förutom att de har internaliserat mammans bild av pappan, kan vi se att föräldrarnas oförmåga till att samarbeta försätter barnet i en lojalitetskonflikt. Barn som tvingas ta parti för den ene föräldern får ofta problem, eftersom barnet inte kan bevara en föreställning om en god förälder och samtidigt vända ryggen till den (Sinkkonen, 1998). Mammans inställning till pappan kan också försvåra för barnet att träffa honom, och på så sätt hindra pappan från att utöva faderskap. Enligt Sinkkonen upplever många fäder mamman som "portvakterska" som inte låter honom träffa barnen. Vi kan se att en del kvinnor beskriver att mamman har motarbetat kontakten mellan dem och pappan, de har varit en form av portvakterska. Vi anser att barn som är med om en separation påverkas av flera ovan nämnda faktorer, detta får konsekvenser för deras identitetsskapande. Oavsett vad föräldrarna tycker och tänker om varandra kan de ändå utgöra goda föräldrar för barnen. Det är upp till föräldrarna att skilja på äktenskap och föräldraskap. Man kan aldrig skilja sig från sina barn, de har man alltid kvar (Öberg och Öberg, 1992).

7.2 Relationer

Genom kvinnornas beskrivningar får vi intrycket att den frånvarande pappan har påverkat kvinnornas förmåga till nära relationer. När det gäller att umgås i ett sällskap gör de flesta ingen skillnad på män eller kvinnor, de uppger att de trivs lika bra i bådas sällskap. I vår undersökning framkom det att det är förmågan till närhet i kärleksrelationer som kvinnorna påverkats, av att växa upp utan en närvarande pappa. Kvinnorna i vår undersökning var i olika åldrar när föräldrarna separerade. I de fall där flickorna var äldre vid föräldrarnas separation har de påverkats av kvalitén på föräldrarnas relation. Med objektrelationsteorin kan detta tolkas som att kvinnorna har internaliserat föräldrarnas relation i sitt referenssystem. Referenssystemet är ett sätt för individen att hantera omvärlden, det visar hur världen ser ut och de förväntningar individen kan ha på andra (Cullberg, 2005). De kvinnor som var över tio år när föräldrarna separerade beskrev att föräldrarnas konflikter innan separationen, påverkade dem negativt i deras val av män i tonåren. Det framkom tydligt i resultatet att en frånvarande pappa kunde resultera i att en del kvinnor sökte sig fram genom flera förhållanden medan vissa kvinnor höll männen på avstånd. Vi anser att kvinnorna sökte efter manlig bekräftelse eller tog avstånd från män på grund av pappans frånvaro, vilket pekar på hur viktig pappan är för kvinnans förmåga att skapa nära relationer. Det kan stödjas i tidigare forskning där det lyfts fram pappans betydelse för flickans uppfattning av sin egen kvinnlighet och hur flickan lär sig att interagera med män genom pappan (Wineburghs, 2000). Sinkkonen (1998) ger en liknande beskrivning, han menar att pappan är flickans första förälskelse. Genom honom lär hon känna det motsatta könet, och i samspelet dem emellan utvecklar hon sitt eget kön.

I de fall när kvinnorna var små när föräldrarna separerade har de inte funnits möjlighet till samspel mellan flickan och pappan. Objektrelationsteorin beskriver hur viktig pappan är för flickans process i att bli kvinna. På grund av att pappan inte var närvarande kunde han inte ta emot flickans uppvaktnings och bekräfta hennes femininitet. Vi ser också att mamman påverkar flickan i hennes process till att bli kvinna. Bär mamman med sig besvikelser och hat försvårar det för flickan att bejaka sin kvinnlighet med hjälp av mamman (Cullberg, 2005). Vi anser att en frånvarande pappa komplicerar det ytterligare. Utifrån vår studie kan vi se att dessa faktorer har påverkat kvinnorna i deras roll som kvinna gentemot män.

Det som har framkommit i vårt resultat angående betydelsen av faderns frånvaro för barnets identitetsskapande och förmåga till nära relationer stöds också av tidigare forskning. Wineburghs (2000) tar upp att det beror på orsaken till varför pappan försvann, vilken relation barnet har eller hade med pappan och hur mamman förhåller sig till pappans frånvaro. Featherstone (2004) menar att kvalitén på föräldrarnas relation påverkar barnets utveckling. Författaren beskriver att forskning i USA har visat att de barn som har varit med om konflikter mellan föräldrarna i samband med separation, befinner sig i en riskgrupp. Fattigdom och konflikt mellan föräldrarna är det som författaren lyfter fram som betydelse för hur barnet klarar sig.

7.3. Manlighet och faderskap

Det som tydligt har framkommit i vår undersökning är att kvinnorna har tagit till sig flera olika föreställningar om manlighet och faderskap. Dessa föreställningar löper parallellt med varandra. Med hjälp av det socialkonstruktivistiska perspektivet kan det beskrivas som att individen föds in i en social kontext med färdiga kategorier (Hacking, 2000). I takt med att kvinnorna rör sig på samhällets olika arenor möter de nya sociala konstruktioner, därför är det möjligt för kvinnorna att beskriva flera olika föreställningar. En del kvinnor beskriver den traditionella bilden av manlighet där mannen framstår som stark, ansvarsfull och härdig. Dessa föreställningar om manlighet ligger långt tillbaka i tiden och har sitt ursprung i myter och folksagor (Bäck-Wiklund och Bergsten, 1997). De traditionella föreställningarna som fortfarande finns kvar i samhället är konstruerade utifrån bland annat myter och sagor och har stått som norm för utvecklandet av kvinnliga och manliga egenskaper. Med tanke på att dessa föreställningar har traditioner långt bak i historien är de inte förvånande att vissa kvinnor beskriver manlighet utifrån traditionella föreställningar. I litteratur kan vi se liknande beskrivningar av manlighet. Enligt Burgess (1997) är det fortfarande så att unga kvinnor uppmuntras mot moderskap och unga män förväntas gå ut och erövra världen. Det manliga i vår kultur hör inte ihop med närhet till små barn. Riktiga män kan mer ses i objektens värld än bland familjen. Männerna är fortfarande den som verkar ute på samhällets olika arenor, de är männen som innehar hög status i samhället. Männerna förväntas ta initiativ, fatta beslut utifrån rationalitet i motsats till känslor. En man ska ha kontroll inte bara över sina egna känslor, utan också ha kontroll på situationen.

Den sociala kontexten som individen föds in i ändras i takt med att individen utvecklas. Kontexten kan också ändras på grund av en separation, vilket leder till att de rådande konstruktionerna förändras. Vårt resultat visar på att den frånvarande pappan påverkar kvinnans föreställningar om manlighet liksom mammans inställning till pappan. Andra manliga förebilder i individens omgivning kan också påverka individens föreställningar om manlighet. Beroende på den sociala kontext flickan växte upp i och annan yttre påverkan leder till att kvinnan kan ge uttryck för flera olika föreställningar om manlighet, både positiva och negativa.

När det gäller faderskap ser vi tydligt att samhället har påverkat konstruktionen av faderskap genom lagar och genom ständigt pågående debatter. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan det förklaras med att samhällsordningen är en produkt av mänskligt skapande i en ständigt pågående process (Berger och Luckman, 1998). Som en konsekvens har faderskapet idag genomgått stora förändringar, men även familjekonstellationerna har förändrats. Enligt Johansson (2002) ger det utrymme för att laborera med de tidigare fasta

könsidentiteterna. Av vårt resultat framgår det tydligt att kvinnorna uttrycker den moderna föreställningen av faderskap. De gör ingen skillnad på moderskap eller faderskap utan beskriver i termen föräldraskap, att de båda föräldrarna är viktiga. Det som kvinnorna beskriver är exempel på hur samhället ständigt förändras.

För inte så länge sedan var föräldrarollerna strikt uppdelade, mannen var försörjare och kvinnan var hemmafru. Vid en separation var det därför givet att modern var den som fick vårdnaden om barnen och pappan var den som lämnade hemmet. De kvinnor som ingår i vår undersökning var födda från 50-talet till 80-talet och de har alla varit med om att pappan försvann. Under de fyra decennierna har den svenska barn och familjerätten genomgått stora förändringar där barnets intresse i relation till föräldrarna har präglat utvecklingen (Prop.2005/06:99). Det fanns möjligheter för pappan att fortsätta att vara delaktig under uppväxten efter separationen. Men de rådande normerna kan förklara varför pappan inte kunde utöva faderskap efter separationen. Trots lagar och jämställdhetsdebatter är det fortfarande vanligt att barnen bor kvar hos mamman efter en separation. Det framgår också i tidigare forskning att det fortfarande är mestadels papporna som förlorar kontakten med sina barn efter en skilsmässa eller en separation (Johansson, 2004). Författaren beskriver att fäder inte alltid syns i det offentliga. Myndigheter, skola och sjukvård vänder sig ofta till mamman vid frågor som rör barnet. Om relationen mellan mamman och pappan inte fungerar riskerar pappan att bli utan information. Avslutningsvis framgår det i texten att fler och fler fäder engagerar sig i sina barn och blir alltmer synliga i offentliga sammanhang. Det skapar nya förutsättningar för skilda föräldrar att dela på ansvaret för barnen.

Tack vare att faderskapet kan ses som en konstruktion och inte fixt och ofrånkomligt, finns det möjligheter till förändring. Vi anser att fädernas förutsättningar till att utöva faderskap kommer att se annorlunda ut i framtiden. På det sätt som kvinnorna beskriver faderskap och hur viktig pappan är för barnet, kan jämföras med hur Sinkkonen (1998) resonerar, han menar att pappans uppgift är inte att konkurrera med mamman. Han är viktig i form av pappa, vidare menar han att man inte når jämställdhet genom att få pappan att likna mamman, de behövs båda två. Den biologiska fadern är en länk till tidigare generationer och vi har alla ett behov av att ta del av vår historia.

7.4. Avslutande reflektioner

Avslutningsvis kan vi se att det är flera faktorer som påverkar kvinnornas identitetsskapande, förmåga till relationer samt deras föreställningar om manlighet och faderskap. I de fall där kvinnornas relation med pappan varit bristfällig och mammans inställning till pappan har präglats av hat och bitterhet, ger kvinnorna uttryck för jagsvagheter. Kvinnorna har också svårt med nära relationer och de beskriver manlighet i negativa termer. De kvinnor som internaliserade föräldrarnas konfliktfyllda relation, påverkades i deras förmåga till nära relationer under ungdomen. En del av kvinnorna påverkas även idag. I de fall där kvinnorna har reflekterat över faderns betydelse för deras uppväxt och samtidigt haft en möjlighet att diskutera det med pappan, ger kvinnorna uttryck för styrka och stabilitet. Gemensamt för alla kvinnorna är att de beskriver en saknad efter sin pappa under deras uppväxt, oavsett ålder. Vi hade en föreställning om att kvinnornas ålder skulle påverka hur deras upplevelser av pappans frånvaro beskrevs. Efter resultatet sammanställt märkte vi att åldern inte var relevant, istället var det andra faktorer som påverkat kvinnorna, som till exempel konflikt mellan föräldrarna. En annan faktor som har en stor betydelse är att inkludera barnen i separationen. Vi menar, i enlighet med Wineburghs (2000), att barn inte skall lämnas med obesvarade frågor kring

föräldrarnas separation, då det kan ge en känsla av skuld. Utifrån studiens resultat anser vi att det är föräldrarnas ansvar att barnets bästa kommer i första rummet, vid en separation. En annan viktig aspekt är att man inom socialt arbete bör inkludera pappan i alla situationer som rör barnet.

7.5. Vetenskapsteoretisk diskussion

För att nå kunskap om verkligheten finns det flera vägar att gå. Via empirism nås kunskap med hjälp av sinnesintryck, genom upprepade observationer är det till slut möjligt att säga något om verkligheten, ur verkligheten formas teorier (Thurén, 1999). Den väg vi har valt för att nå kunskap är via tankeförmågans och teoriernas väg, för att på så sätt uttala oss om det enskilda fallet som är föremål för analys. I studien har två olika teoretiska perspektiv använts för analysen av empirin, dels en psykodynamisk teori och en sociologisk teori. Det ger studien en tvärvetenskaplig ansats. Valet av teoretisk utgångspunkt bestämdes inledningsvis i samband med att frågeställningarna formulerades. Detta innebär att studien är deduktiv och teorin styr därmed arbetet från starten. Hade vi valt en induktiv ansats hade resultatet sett annorlunda ut. Genom att arbetet tog utgångspunkt från två teorier är vi medvetna om att vi till viss del formar det vi ser. Med hjälp av våra perspektiv framhäver vi vissa aspekter av verkligheten men utelämnar andra. Vi anammar det Karl R Popper beskriver att vetenskap aldrig är slutgiltig och absolut säker (Gilje och Grimen, 2004). Det vi ser är en konsekvens av de teorier vi har valt, det är ett sätt att betrakta verkligheten. Vi gör inte anspråk på att skapa en verklighet det vi vill göra är att beskriva delar av en verklighet.

Eftersom vi är intresserade av kvinnornas inre och yttre upplevelser kring uppväxten utan en närvarande pappa har vi valt att använda oss av två olika teoretiska perspektiv. Vi anser att med hjälp av de båda perspektiven kan vi få en helhetsbild av kvinnornas upplevelser av den frånvarande faderns betydelse.

Den förförståelse vi har hade om fenomenet, frånvarande fäder, har vi haft med oss genom hela arbetet. Kunskapen vi har fått under arbetets gång har påverkat oss på olika sätt, men avsikten har varit att ha ett öppet förhållningssätt samt att vara så objektiva som möjligt. Den inblick vi har fått genom att ta del av kvinnornas livsberättelser och studera litteratur har ökat vår medvetenhet om hur olika förutsättningarna är för individer i samhället. Vi bär med oss denna kunskap i vårt kommande yrkesliv, vårt resultat kan även komma till användning inom socialt arbete.

7.6. Vidare forskning

Inom socialt arbete har frånvarande fäder och deras söner uppmärksammas, däremot har vi inte funnit material om döttrars upplevelse kring frånvarande fäder. I kvinnornas beskrivningar ser vi att det finns ett stort behov av att belysa ämnet. Vi anser att det är viktigt att fortsätta forska inom området. Ett sätt kan vara att inkludera mammor och pappor i studien för att få med deras upplevelser. Under arbetets gång har vi reflekterat över om den sociala kontext, exempelvis den klass individen tillhör, har någon påverkan på föreställningen om manlighet och faderskap. Genom att använda sig av Pierre Bourdieus klassperspektiv (Månsson, 2003), samt hans begrepp habitat och kulturellt kapital som åskådliggör individens möjligheter i samhället, skulle man tillföra studien ett intressant perspektiv.

Det skulle också vara intressant att forska vidare på hur den sociala fadern kan påverka kvinnornas identitetsskapande och förmåga till relationer, i och med att många barn idag växer upp i nya familjekonstellationer. Sinkkonen (1998) poängterar att faderskapet har delats upp i en biologisk och en social del, där det sociala faderskapet kan utgöras av någon annan än den biologiska fadern. Med hjälp av detta perspektiv kan kunskap nås kring den sociala fadern som en resurs för flickors utveckling under uppväxten.

En undersökning som använder sig av Aaron Antonovskys (2005) teori, KASAM, kan belysa hur kvinnornas känsla av sammanhang påverkas av att pappans frånvaro under uppväxten. Vi anser också att det vore av stor vikt att med hjälp av genusperspektivet granska den forskning som bedrivs inom området. När vi tagit del av tidigare forskning har vi upplevt att flickors problematik osynliggörs.

Som forskningsmetod kan fokusgrupp utgöra ett alternativ. Enligt Larsson et al (2005) är fokusgrupp ett lämpligt alternativ när kunskap ska nås kring hur individer resonerar om ett fenomen, samt studera kulturellt förankrade föreställningar och attityder. Fokusgruppen bör utgöras av en homogen grupp, vilket kvinnorna i studien utgör då de alla har vuxit upp utan en närvarande pappa.

Genom att välja andra teorier och andra metoder inom området nås större kunskaper, ju fler som belyser det desto större blir helhetsbilden. Det leder till ökad förståelse för hur viktigt det är att sätta barnets bästa i främsta rummet vid separationer.

REFERENSER

- Antonovsky, Aron (2005). *Hälsans mysterium*. 2:a upplagan. Stockholm: Natur och Kultur
- Berger, Peter L & Luckman, Thomas (1998). *Kunskapssociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2:a upplagan. Stockholm: Wahlström och Widstrand
- Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg Monica (1991). *Historien om flickor och pojkar: könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Burgess, Adrienne (1997). *Rätten att vara far*. Stockholm: Svenska förlaget liv & ledarskap ab
- Bäck-Wiklund, Margaretha & Bergsten, Birgitta (1997). *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur
- Cullberg, Johan (2005). *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. 7:e utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur
- Featherstone Brid (2004). Fathers Matter: A research Review. *Children & Society*. Vol, 18 s. 312-319
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (2006). *Samhällvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Hacking, Ian (2000). *Social konstruktion av vad ?* Stockholm: Thales
- Havnesköld, Leif & Risholm Mothander, Pia (2002). *Utvecklingspsykologi: Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. 2:a upplagan. Stockholm: Liber AB
- Hwang, Philip (1985). *Faderskap*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hyvönen, Ulf (1993). *Om barn fadersbild*. Studier i socialt arbete vid Umeås Universitet Nr.16. Institutionen för socialt arbete. Umeå Universitet. Umeå: Solfjädern Offset AB
- Johansson, Helena (2003). *Den dolda könsdiskursen; mödrar, söner och frånvarande fäder*. Bäck -Wiklund, Margareta et al. Stockholm: Migra grafiska
- Johansson, Thomas (2002). *Bilder av självet*. Stockholm: Natur och Kultur
- Johansson, Thomas (2004). *Faderskapets omvandlingar: Frånvarons socialpsykologi*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Kåks, Helena (2003). Tema Kultur och samhälle. Linköpings universitet. *Arbete med muntlig historia*. Rapport (2003:1).
- Larsson et al (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

- Månsson, Per (2003). *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. 6:e upplagan. Stockholm: Prisma
- Payne, Malcom (2003). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Sandqvist, Karin (1993). *Pappor och riktiga karlar; Om mans- och fadersroller i ideologi och verklighet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Schiratzki Johanna (2002). *Barnrättens grunder*. 3:e(rev)upplagan. Lund: Studentlitteratur
- Sinkkonen, Jari (1998). *Tillsammans med pappa*. Stockholm: Forum
- Socialstyrelsen (1991). *Frånvarande pappor*. SoS-rapport (1991:38)
Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2004). En kunskapsöversikt. *Växelvis boende: Att bo både hos pappa och mamma fast de inte bor tillsammans*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Svenning, Conny (2003). *Metodboken*. 5:e upplagan. Eslöv: Lorentz Förlag
- Statistiska Centralbyrån (2006). *Barn och deras familjer*. Nr. 51. Demografisk Rapport
- Thurén, Torsten (1999). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber
- UD Info (2006). Utrikesdepartementet. *Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer: inom humanistisk-samhällvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Wineburgh, Alan L. (2000). Treatment of Children with Absent Fathers. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol 17, Nr 4, sid:255-273.
- Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1992). *Pappa, se mig!: Om förnekade barn och maktlösa fäder*. Stockholm: Förlagshuset Gothia

Proposition

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler

Internetadresser

Brandel, Tobias (20041006). Utan min pappa. *Aftonbladet*. www.aftonbladet.se

www.lostdaughters.se

Tv 4 Nyheter (20070502). Ny förening hjälper vid vårdnadstvister. www.tv4.se

Wahl, Hillevi (20070306). Hur kan en pappa lämna sitt barn? *Metro*. www.metro.se

Bilaga 1.

Intervjuguide

Allmänna uppgifter: Ålder, yrke, utbildning, civilstånd, barn

Tema 1. Kvinnornas identitetsskapande

Hur gammal var du när dina föräldrar separerade?

Varför tror du att han lämnade familjen?

Kan du beskriva för oss dina upplevelser när din pappa försvann?

Hur har kontakten med din pappa sett ut?

Har din mamma uppmuntrat kontakten med din pappa?

Hur tror du att din uppväxt utan en närvarande pappa har format dig till den du är idag?

Tema 2. Kvinnornas relationer till män

Kan du beskriva för oss hur dina relationer till män ser ut?

Trivs du i mäns sällskap?

Tror du att din uppväxt med en frånvarande pappa har påverkat dig i dina relationer till män?

Hur ser relationen ut till din pappa idag?

Hur upplever du det?

Tema 3. Föreställningar om manlighet

Kan du beskriva för oss hur du uppfattar manlighet?

Hur tror du att du har fått den bilden av manlighet?

Har du haft någon annan manlig förebild än din pappa?

Träffade din mamma någon ny man efter separationen?

Tror du att pappan är lika viktig som mamman för ett barn?

Är det något mer du skulle vilja tillägga?

Hur har du upplevt att svara på frågorna?

Bilaga 2.

Göteborg 22/3 2007

Frånvarande fäder och deras döttrar

Vi är två socionomstuderande på institutionen för Socialt arbete vid Göteborgs Universitet. Vi läser på termin 7 och under denna termin ska vi skriva vårt examensarbete. Som ämne har vi valt att skriva om kvinnor som vuxit upp utan en närvarande pappa. Vi vill undersöka hur kvinnor har påverkats och formats av att inte ha sin pappa nära sig under sin uppväxt, därför är vi intresserade av att ta del av vuxna kvinnors livsberättelser. De kvinnor vi önskar få kontakt med är de som upplevt en separation under sin uppväxt, och på grund av den förlorat den dagliga kontakten med sin pappa. Vi anser att det är viktigt att lyfta fram och synliggöra fädrens betydelse för sina döttrar under deras uppväxt. Speciellt inom socialt arbetet är det av betydelse att bidra till ökad kunskap och förståelse för fenomenet.

I vår undersökning vill vi göra intervjuer med kvinnor. Vetenskapsrådets etiska principer kommer att följas, det innebär bland annat att du kommer att förbli anonym i vårt arbete. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan att behöva tala om varför. Undersökningen kommer att presenteras i form av en C- uppsats under våren -07 och som tack för din medverkan kommer du att få ett exemplar av uppsatsen.

Din kunskap är mycket värdefull för oss för att undersökningen ska kunna genomföras. Om du har några frågor får du gärna kontakta oss.

Vänliga hälsningar

Anita och Kristina

Anita Capretti
E-post: XXXXX
Mobil: XXXXX

Kristina Chodor
E-post: XXXXX
Mobil: XXXXX

Handledare vid Göteborgs Universitet:
Universitetslektor Jörgen Lundälv
E-post: XXXXX
Tel. XXXXXXXX